

BEÇİN 2003 KAZISI¹

Rahmi Hüseyin Ünal
Şakir Çakmak
Ertan Daş
Aydoğan Demir
Gültekin Teoman

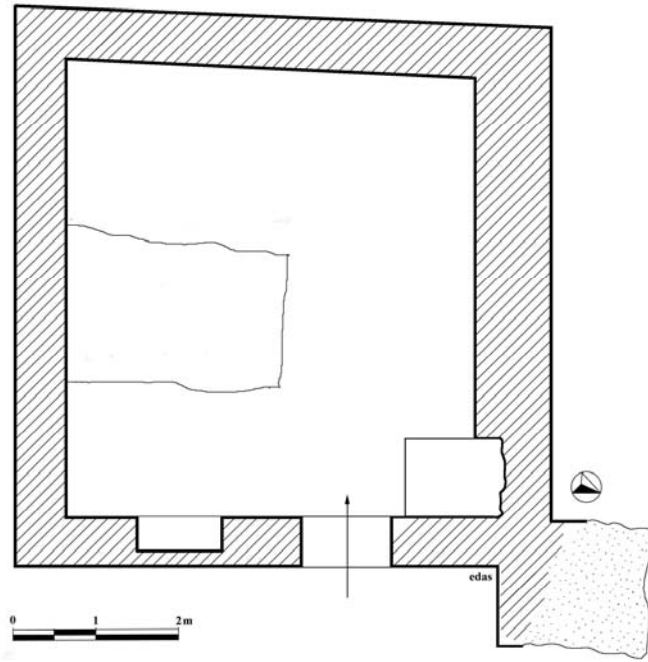
Beçin’de, 2003 yılı kazı çalışmalarına üç ayrı noktada başlandı. 2000 yılında küçük bir sondajla başladığımız ve 2002 yılında daha etraflıca kazmaya devam ettiğimiz *Seymenlik Zaviyesi* ile *Menteşe Mezarlığı*, çalışmaların odak noktalarını oluşturdu. Ayrıca, önceki yıllarda, Mültezim Evi’nin 100m. kadar doğusunda, bir zeytin ağacının altında, dikkatimizi çeken moloz yığınının mahiyetini araştırmak üzere sondaja başlandı. Geçen yıllarda konservasyonuna başlanan ancak tamamlanamayan Mültezim Evi ile Orman Tekkesi’ndeki konservasyon çalışmalarına devam edildi

---

¹ 2003 yılı kazı çalışmaları sırasında değerli yardımlarını gördüğüm Anıtlar ve Müzeler Genel Müdür Yardımcısı Sayın *İlhan Kaymaz*’a; sağladıkları maddî katkı için *Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü (DÖSİMM)* yetkililerine; Milas Kaymakamı Sayın *Hulusi Doğan*’a; Türkiye Kömür İşletmeleri Yeniköy İşletmesi Müdürü Sayın *Muhammet Koban*’a; başta Müze Müdür Vekili Sayın *Nuray Damlacı* olmak üzere Milas Müzesi elemanlarına; Milas Mal Müdürü Sayın *Murat Toy*’a; Beçin Belediye Başkanı Sayın *Önder Tireli*’ye ve Belediye çalışanlarına; Ege Üniversitesi Rektörü ve Ege Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Başkanı Sayın *Prof. Dr. Ülkü Bayındır*’a; Ege Üniversitesi rektör yardımcısı Sayın *Prof.Dr.Halûk Baylas*’a; Ege Üniversitesi, Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Sayın *Prof. Dr. Fazilet Vardar Sükan*’a; Ege Üniversitesi Genel Sekreteri Sayın *Cihangir Soygül*’e; Kazı Komiserimiz Sayın *Bahar Alpvural*’a; Milâs Belediye Meclisi Üyeleri Sayın *Reşit Özer* ve Sayın *Hüseyin Mat*’a; ve burada isimlerini saymadığım dostlarım ve çalışma arkadaşlarıma candan teşekkürlerimi sunuyorum. Bir bölüm çalışması olarak yürütülen bu kazıya katılan Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü elemanları, güçlükleri aşmamda bana yardımcı oldular. *Prof.Dr.Bozkurt Ersoy*, *Yard .Doç. Dr.Yekta Demiralp*, *Yard .Doç. Dr .Şakir Çakmak*, *Yard.Doç.Dr. Ertan Daş*, *Öğr. Gör. Aydoğan Demir*, *, Araş. Gör. Sevinç Gök*, *Araş. Gör. Sedat Bayrakal*, *Uzm. Hasan Uçar* ve eski öğrencilerimizden *Gültekin Teoman* ile kazıya katılan öğrencilerimizin çaba ve katkılarını şükranla anıyorum.

Ertan Daş

Taş Ev kazısı:Mültezim evi'nin yaklaşık 100 metre doğusunda, tamamen çalılarla kaplanmış bir taş yığını mevcuttu. Seçilebilen temel izlerinden, kare bir mekandan ibaret olduğu izlenimi veren yapının, bir türbe kalıntısı olabileceği düşünülmekteydi.

Şek. 1- Taş Ev. Plan (Çizim: E. Daş).

Alanı kaplayan çalılar ve moloz taşlar temizlendi. Yapının kuzeybatı köşesinde kısmen algılanabilen ve çamur harçla örüldüğü anlaşılan duvar kalıntısı, dıştan izlenmeye başlandı (Şek.1). Doğu duvarının kuzey ucunda, yapının giriş açıklığına ait izlere ulaşıldı ve buradan başlanarak iç kesimdeki moloz ve toprak yığınının temizliğine geçildi. Mekanın içinde, güney duvarına yaklaşık 30 cm. uzaklıkta yer alan ve mekanın güney kenarını ortalayan zeytin ağacının çevresinde, 200cm. X 250cm. boyutlarında bir koruma alanı bırakılarak kazıya devam edildi. Mekanın doğu duvarı üzerinde, giriş açıklığına 102 cm uzaklıkta yer alan, 100 cm eninde ve 50 cm. derinliğinde bir nişe rastlandı. Büyük ölçüde tahrip olmuş durumdaki nişin içinde ve önünde yoğun bir kül tabakasına rastlanması, bu nişin bir *ocak* olabileceğini düşündürdü. Kül tabakasının temizlenmesi sırasında, ocak nişi içinde, Geç Neolitik-Erken Tunç Çağı'na tarihlenen

Beçin 2003 Kazısı

küçük bir *taş balta* bulundu (Bk.Küçük Buluntular Böl.). Giriş açıklığının sağında, mekanın kuzey doğu köşesinde, 90cm. X 80cm. boyutlarında, zemini kayrak taşlarla kaplanmış, *gusülhane* olarak kullanıldığını düşündüğümüz, kırma taşlarla inşa edilmiş bir sekiye rastlandı.

2003 yılı kazı çalışmaları sırasında, konutun içinde 65cm. derinliğe inilebilmiş, zeminine ulaşamamıştır. 2004 kazı sezonunda, buradaki çalışmalara devam edilecektir. Ortaya çıkarılan duvarların tahrip olmasını önlemek amacıyla, üzerleri ince bir harç tabakası ile kaplanmıştır (Res.1).

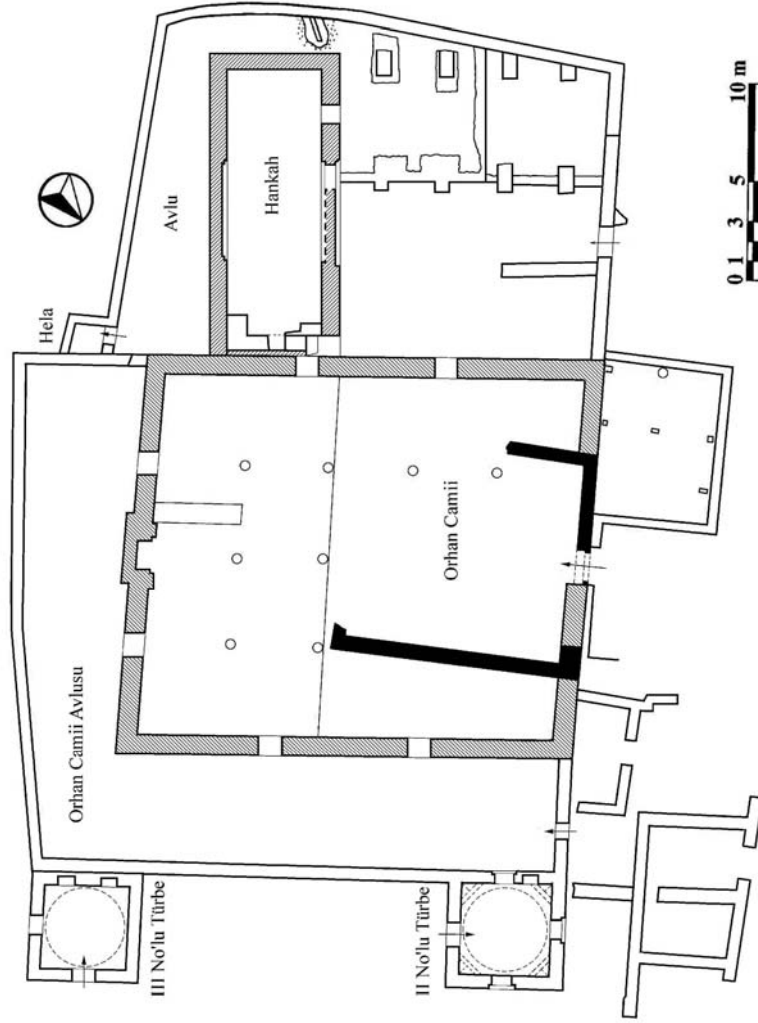
Mekanın içinde rastladığımız *gusülhane* ve ocak nişi, binanın bir konut olduğu düşüncesini desteklemektedir. Tek mekanlı bir konut yadırgatıcı görünse de, Beçin’de, yapının yaklaşık 100 metre güneyinde ve İç Kale’de, tek mekanlı benzer konut örnekleri mevcuttur.

Elde edilen buluntular, konutun inşa tarihi hakkında bir fikir vermemektedir.

Orhan Camii ve Hankâh’ın Kuzeyindeki Çalışmalar: Orhan Camii’nin kuzeydoğu ucuna inşa edilmiş tahta baraka, bu kesimde çalışma yapılmasını engellemiş ve izleri açıkça seçilebilen son cemaat yeri ortaya çıkarılamamıştı. Dört yıldır kullanılmayan baraka kendiliğinden yıkılınca, enkazı kaldırılarak, caminin son cemaat yerinin sağlam kalabilen batı yarısı ile Hankâh’ın kuzeyinde, doğu-batı yönünde uzanan avlu duvarının temizlenmesine başlandı (Şek.2).

Orhan Camii kuzey cephesinin batı yarısını kaplayan son cemaat yerinin, çevresindeki ve üzerindeki toprak tabakası temizlendi. Sekinin doğu, batı ve kuzey kenarları moloz taşlarla örülmüş yaklaşık 40cm. yüksekliğinde bir duvarla çevrilmiş, içi toprak doldurulmuştu. Sekinin batı kenarının kısmen tahrip olmuş olduğu görüldü (Res.2). Sekinin doğu ve batı kenarları, ilk caminin doğu ve batı duvarlarına değil, harim içine sonradan inşa edildiğini düşündüğümüz ikinci caminin doğu ve batı duvarlarına paraleldi (Bk.Şek.2). Bu durum, mevcut sekinin ilk inşaattan olmadığını, daha sonra eklendiğini düşündürmektedir. Seki üzerinde mevcut taş bloklar, son cemaat yerinin üzerini örten ahşap sundurmayı destekleyen ahşap desteklerin üzerine oturtulduğu kaideler olmalıdır. Bugün görülebilen 6 kaidenin dizilişleri, desteklerin enine 4, dikine 3 sıra olmak üzere toplam 12 adet olduğunu göstermektedir. Desteklerin 4 adedi, caminin kuzey duvarına yaslanmış durumda olmalıydı.

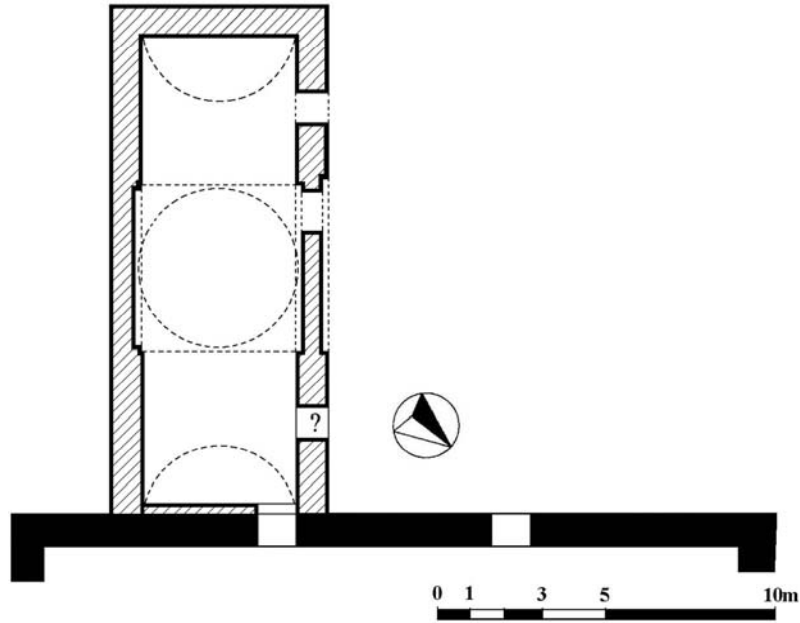
Son cemaat yerinin, alışılmışın dışında bir derinliğe sahip olduğu görülmektedir. Harim içine sonradan inşa edilen caminin alanı göz önüne alındığında, son cemaat yeri bu cami için fazla büyüktür. İlk cami tahrip olduktan sonra, cephenin doğu yarısının sonradan inşa edilen birkaç yapı tarafından maskelendiği, bu durumda, cephenin sadece batı yarısı önüne, oldukça geniş bir son cemaat yeri inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir.

Şek. 2- Orhan Cami ve çevresinin planı (2003 kazı sezonu sonundaki durum) (Çizim: E. Daş).

Orhan Camii batı duvarının kuzey ucuna bitişen ve caminin kuzey cephe duvarı ile aynı doğrultuda batıya doğru uzanan duvar parçasının orta kesimindeki toprak ve moloz birikintisi temizlendiğinde, 120cm. genişliğinde bir giriş açıklığının izlerine rastlandı (Res.2 okla işaretli). Açıklığın hemen batısında, duvarın kuzey cephesine bitişik küçük küçük temel kalıntısının, ne tür bir yapıya ait olabileceği anlaşılamadı. 2000 yılı raporunda da

belirttiğim gibi² Orhan Camii batı duvarı ucuna sonradan bitişirildiği kesin olarak belli olan bu duvar üzerinde, köşeden itibaren 11m70cm. uzaklıkta, ikinci bir bitişme çizgisi seçilmektedir (Bk.Şek.2). Kentin bu noktasında,yüzyıllar boyunca, yıkılan yapıların enkazı ile yeni yapılar ve duvarlar inşa edildiğinden, temellerin doğru ve kesin bir şekilde değerlendirilmesi ne yazık ki her zaman mümkün olmamaktadır.

Şek. 3- Hankah. Restitüsyon planı (Çizim: E. Daş).

Orhan Camii'nin batı duvarına yaslanan Hankâh işlevini yitirdikten sonra, güneydoğu köşesine kırma taşlarla inşa edilen derme çatma merdiven, bu kesimde önemli bir tahribata neden olmuştur. Bu nedenle, yapının Orhan Camii ile ilişkisi tam olarak değerlendirilememiştir³. Hankâh'ın kuzeydoğu köşesi tahrip edilerek inşa edilen merdiven, düzensiz bir kemer üzerine oturtulmuştu. Böylece oluşan nişin düzgün bir yüzey oluşturan dip duvarının, caminin batı duvarı olmadığı söylenebilmekteydi. Zira, merdiven için ilave edilen kütle caminin batı duvarı ile birlikte oluşturduğu kalınlıktan niş derinliği düşüldüğünde, geriye kalan duvar kalınlığı, caminin batı duvarının kalınlığından 30cm. kadar fazlaydı. Bu durumda merdivenin kütlesi ile caminin batı duvarı arasında, bir başka duvarın bulunması gerekiyordu. Merdivenin oluşturduğu

² Bk. R.H.Ünal, "Beçin 2000 Kazısı", (Hankâh ve Kuzey Cephesine Bitişik Yapı), *Sanat Tarihi Dergisi*, sayı.XIII, (baskıda)

³ Bk.ay.mak.

kütleyi bozmamak için, bu kesim fazla kurcalanmamıştı. Sorunun kesin bir çözüme ulaştırılabilmesi amacıyla, merdiven kütesinin üst kesimindeki taşlardan bir sıra kaldırıldı (Res.3). 2000 yılı çalışmaları sırasında, Hankâh'ın Orhan Camii'nden sonra inşa edildiği, kuzey ve güney duvarlarının Orhan Camii batı duvarına yaslandığı tahmin edilmişti⁴. Merdiven kütesinin üst sırasındaki taşların kaldırılması, bu varsayımın doğruluğunu teyid etti. Ancak, Hankâh'ın kuzey ve güney duvarları cami duvarına yaslandığından, aradaki bitişme çizgisinden Hankâh içine su sızabileceği endişesiyle, cami duvarına paralel, yaklaşık 30cm. kalınlığında bir perde duvar inşa edildiği görüldü (Bk.Res.3, okla işaretli). Böylece, Hankâh'ın Orhan Camii'nden sonra, cami çalışır durumda iken inşa edildiği; yerinin, cami pencerelerinden birini kapatacak şekilde seçilmiş olmasının bir rastlantı olmadığı; bu pencere aracılığıyla, cami ile doğrudan bir bağlantı kurulmasının arzu edildiği anlaşılmaktadır (Şek.3).

Şakir Çakmak

Seymenlik Zaviyesi: 2002 yılı çalışmaları sırasında, kentin güney sur kapısının hemen dışındaki *Seymenlik Mevkii*'nde yer alan bir zaviyenin iki mekanı ortaya çıkarılmıştır⁵. Toplantı odası ve mutfak olarak kullanıldığını düşündüğümüz bu mekanların kuzeydoğusunda, anıtsal melengiç ağacının güneyinde, kuzey-güney yönlü bir yapının temel izleri dikkatimizi çekmişti. Ancak, 2002 yılında tamamlanamayan buradaki çalışmalar, 2003 yılına bırakılmıştı.

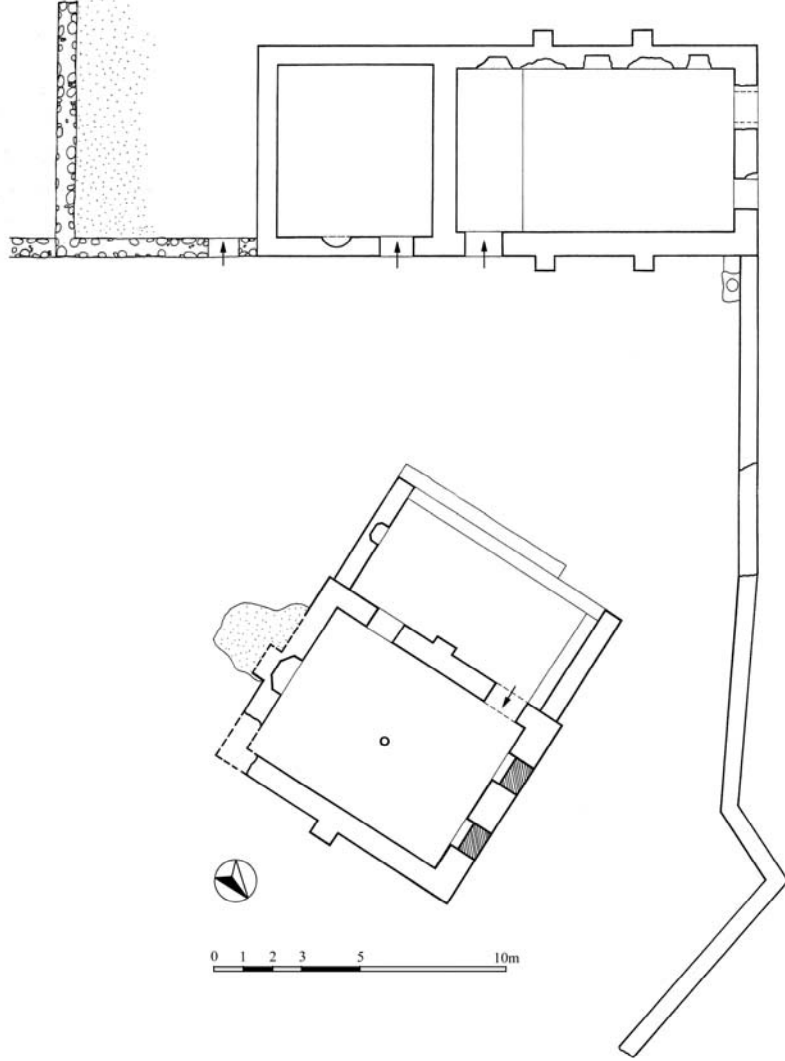
Seymenlik'te 2003 yılı çalışmaları sırasında, moloz taşlarla inşa edilmiş, 9m45cm X 7m30cm boyutlarında, uzunlamasına dikdörtgen planlı bir mescid ortaya çıkarıldı (Şek. 4,5). Mescidin, kuzey, güney ve batı duvarlarının önemli bir kısmı sağlam durumdaydı (Res. 4). Kuzey duvarının ayakta kalabilen kesiminin yüksekliği 130 cm; batı duvarının ise 120 cm. civarındadır. Güney duvarının, bazı kesimlerde 130cm.ye varan yüksekliği, mihrabın bulunduğu orta kesimde, 70 cm.ye düşmektedir. Duvarın doğu ucu, tamamen tahrip olmuştur. Mescidin *Karahmet Boğazi*'na bakan doğu duvarı, neredeyse temel hizasına kadar yıkılmış durumdadır. En sağlam yeri 65 cm yüksekliğinde olan bu duvarın orta kesimlerinde yükseklik, 35 cm.ye kadar düşmektedir. Duvarın güney ucu, güney duvarının doğu ucu gibi tamamen yok olmuştur.

Yapının kuzey duvarı 105cm., diğer duvarlar ise 80cm. kalınlıktadır. Doğru duvarı, Karahmet Boğazına bakan sarp yamacın kenarındadır. Bu duvarın, diğer duvarlardan daha kalın tutulması beklenirken, kuzey duvarının daha kalın tutulmuş olmasının nedeni anlaşılamamıştır.

---

⁴ Bk.ay.mak.

⁵ Bk.R.H.Ünal, A.Demir,Y.Demiralp, Ş.Çakmak, G.Teoman, "Beçin 2002 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIV/1(2005)

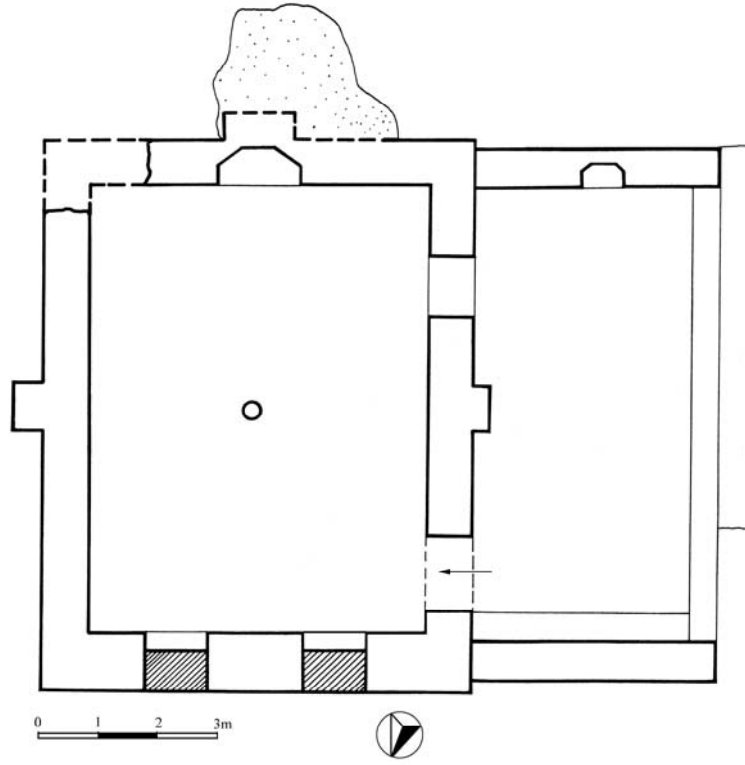

Şek. 4- Seymenlik Zaviyesi. Vaziyet planı (Çizim: Ş. Çakmak):

Yapıya, batı duvarının kuzey ucunda yer alan, 122 cm. genişlikteki bir açıklıktan girilmektedir. Aynı duvarın güney kesiminde, 103 cm. genişliğinde bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Res. 5). Gerek giriş, gerekse pencere açıklığının sövelerinde, kesme kum taşları kullanılmıştır. Bu taşların önemli bir kısmı kayıptır.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Yapının kuzey duvarı üzerinde iki pencere açıklığı bulunmaktadır (Res. 6). 103cm. genişliğindeki bu pencerelerin, sonradan örülerek kapatıldıkları dikkati çekmektedir. Pencerelerin kapatılma nedeni, muhtemelen sonradan oluşturulan kuzeydeki haziredir.. Ancak, yapının inşasından kısa bir süre sonra, kuzeybatısına bir duvar inşa edildiği, ve bu duvar ile yapı arasında kalan alanın, taşıma toprakla doldurulduğu anlaşılmaktadır. Kuzey duvarı üzerindeki iki pencerenin, dışarıdaki zemin kotunun yükselmesi nedeniyle, zorunlu olarak kapatıldıkları tahmin edilebilmektedir.

Şek. 5- Seymenlik Zaviyesi Mescidi planı (Çizim: Ş. Çakmak):

Yapının doğu ve batı duvarları, orta kesimlerine simetrik olarak yerleştirilmiş iki payanda ile desteklenmiştir (Res. 7). Her iki payanda da düzgün kesme taşlarla örülmüştür. Batı duvarındaki payanda 79cm.X 28cm.; doğu duvarındaki ise 85cm.X 50cm. boyutlarındadır. Doğudaki payandanın sadece alt kesimi günümüze ulaşabilmiştir.

Güney duvarı üzerinde pencere izine rastlanmamıştır. Duvarın orta kesiminde, 134 cm. genişlikte, 66 cm. derinlikte, 5 kenarlı bir mihrap nişi yer almaktadır. (Res. 8).

Mihrabın bulunduğu kesimde duvarın yüksekliği, 70 cm. civarındadır. Nişin alt kesimleri kesme taş ve tuğlalarla örülmüştür. Mihrabın sağlam kalabilmiş kesiminin en üst noktasında, 15cm.X 20cm. boyutlarında, kısa kenarlarından biri bir palmeti anımsatan bir tuğla bulunmuştur (Res. 9). Kazı çalışmaları sırasında, mihrabın arkasındaki duvar döküntüleri arasında, buna benzer başka tuğlalar da ele geçmiştir. Ancak, bu tuğlaların mihrap nişi içindeki işlevleri ve konumları konusunda kesin bir fikir yürütmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Mihrap nişinin, tuğlalarla oluşturulmuş 10 cm. yükseklikte bir zemini vardır.

Harimde, doğu duvarının ortaya yakın bir kesiminde bulduğumuz, harçla tutturulmuş çok sayıda tuğladan oluşan kütle, yapının hangi kesimine ait olabileceği bizi düşündürdü. Mescidin duvarlarının, moloz taş ve tuğla kırıklarıyla inşa edilmiş olduğu, şüpheye yer bırakmayacak şekilde belliydi. Yapının hariminden çıkarılan çok miktarda duvar döküntüsünün moloz taş ve tuğla kırıklarından oluşması, bunu açıkça kanıtlıyordu. Sadece bir parçası ele geçen bu tuğla ile örülmüş blokun, pencerelerden birinin alınışından kopmuş bir parça olabileceği düşünüldü.

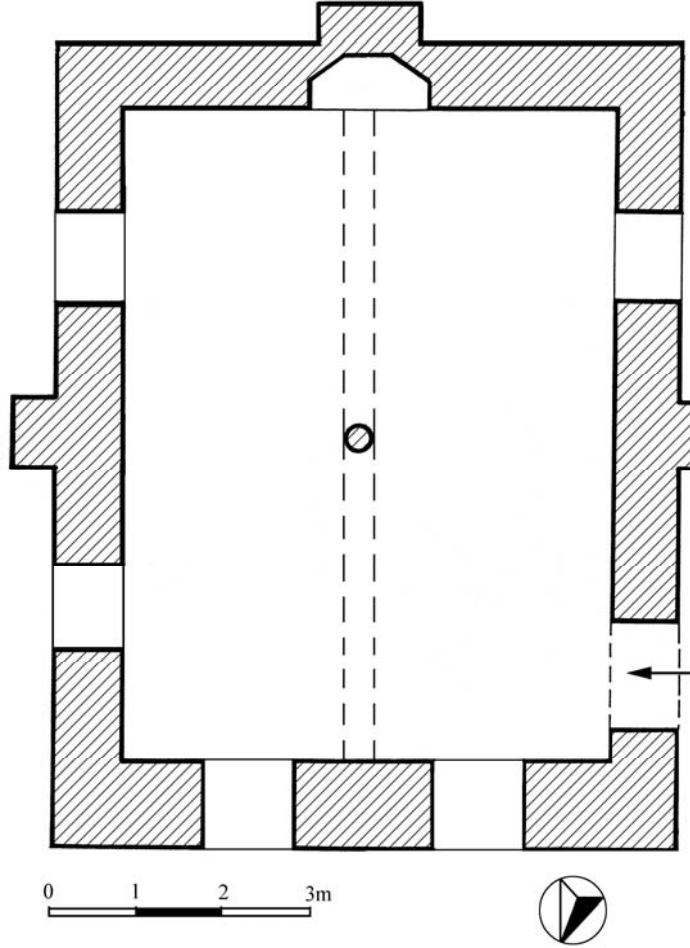
Yapının zemini harçla sıvanmıştı. Ancak, kuzeybatı köşesinde, giriş açıklığının hemen önünde, yaklaşık 2m².lik bir alan, devşirme mermer plakalarla kaplıydı (Res. 10). Batı duvarının güney ucu ile güney duvarının batı ucunda sağlam kalabilmiş kesimlerden, duvarların düzgün bir sıva ile kaplı oldukları anlaşılmaktadır.

Harimin ortasında, 42cm. çapında, daire şekilli mermer bir kaideye rastlandı. Bu kaide, tavan ana kirişini taşıyan ahşap desteğin üzerine oturtulduğu kaide olmalıydı. Biri doğu, diğeri ise batı duvarının ortaya yakın kesiminde ele geçen çürümüş ahşap parçaları, bu varsayımı desteklemektedir. Ahşap parçaları öylesine çürümüş ve ufalanmış durumdaydı ki, ahşabın cinsi ve boyutları hakkında hiçbir fikir vermiyordu.

Yapının batısında, duvarları çamur harç ve moloz taşlarla örülmüş, 7m35cm X 4m20cm. boyutlarında bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Şek.5). Mescide sonradan eklendiği anlaşılan son cemaat yerinin güney duvarı üzerinde, 5 kenarlı basit bir mihrap nişi vardır (Res. 11). Mekanın kuzey kenarı da bir duvarla kapatılmıştır. Önceleri dışa tamamen açık olduğu anlaşılan batı kenarının, sonradan iki kademeli alçak bir duvarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Bu düzensiz duvarın, yapı işlevini yitirdikten sonra, muhtemelen hayvan barınağı olarak kullanıldığı bir dönemde inşa edilmiş olabileceği akla gelmektedir.

Çalışmalar sırasında, biri harim içinde, batı duvarının güney ucunda, ikisi de son cemaat yerinde olmak üzere, üç adet sütun parçası bulunmuştur. Devşirme malzeme oldukları anlaşılan bu sütun parçalarının, yapının damındaki killi toprağın sıkıştırılması işleminde kullanılan loğ taşları oldukları tahmin edilmektedir.

Mescidin, kible duvarına dik iki sahına sahip bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Şek. 6). Harimin ortasındaki mermer kaide, yapının, ahşap bir sütunla desteklenen ahşap bir tavanla örtülü olduğunu göstermektedir. Anadolu'da, ahşap desteklerle taşınan ahşap bir tavanla örtülü çok sayıda cami örneği bilinmektedir. Ancak, kible duvarına

Şek. 6- Seymenlik Zaviyesi Mescidi. Restitüsyon planı (Çizim: Ş. Çakmak).

dik sahnalara sahip camilerde sahnın sayısı, genellikle 3,5,7 gibi tek sayılıdır. Böylece, mihrap ile harim girişinin üzerinde yer aldığı, kible duvarına dik eksen üzerindeki sahnının iki yanına, eşit sayıda sahnın yerleştirilmektedir. Ortada yer alan sahnın, genellikle diğerlerinden daha geniş ve yüksek tutulur. Böylece, orta sahnından yan sahnalara doğru alçalan bir kademelenme sağlanmaktadır. Ayrıca, ile, giriş açıklığı ile mihrabın üzerinde yer aldığı eksene destekler yerleştirilmesi ve mihrabın maskelenmesi engellenmiş olmaktadır. Tavanda oluşturulan kademelenme sayesinde de, çatıda yağmur ve kar sularının birikmesi önlenmekteydi. Ancak, daha az sayıda olmakla birlikte, çift sayıda

Beçin 2003 Kazısı

sahına sahip, ahşap destekli-ahşap tavanlı camiler de inşa edilmiştir. Örneğin, Kastamonu *Küre-i Hadid Köyü İsmail Bey Camii* (1451)⁶ ve Beyşehir *Çavuş Kasabası Camii*⁷, Seymenlik Mescidi gibi iki sahindan oluşan yapılardır. Beçin *Orhan Camii*⁸ (XIV.yy. ilk yarısı) ve *Belenardıç Köyü Camii*⁹ gibi 4 sahnalı cami örnekleri de bilinmektedir.

2003 yılı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan mescit, buradaki yapılar grubunun bir zaviye olduğuna ilişkin düşüncemizi güçlendirmiştir. Son duruma göre Seymenlik Zaviyesi, bir han (?), bir hamam, bir mescit, bir toplantı odası ve bir mutfaktan oluşmaktaydı. Arşiv kayıtlarında adı geçen *Çağatay Hamza Zaviye*'sinin vakıfları arasında, yıllık geliri 150 akçe olan bir hamamdan da söz edilmektedir¹⁰. Seymenlik Zaviyesi'ni oluşturan yapılar arasında bir hamamın da bulunması, bu yapılar grubunun *Çağatay Hamza Zaviyesi* olabileceğini akla getiriyorsa da, bu konuda kesin bir yargıya varmak için vakit henüz erkendir.

Mescidin inşa kitabesi yoktur. Duvarlarda kullanılan malzeme ile giriş ve pencere açıklıklarının boyutları, külliye'nin diğer mekanları ile yakın benzerlikler göstermektedir. Her iki kesimde de, giriş açıklıkları 123cm.; pencere açıklıkları ise 103cm.dir. Ayrıca mescidin doğu ve batı duvarları, toplantı mekanında olduğu gibi payandalarla desteklenmiştir. 2002 yılı kazı sezonunda ortaya çıkarılan yapılar grubunu, toplantı odasının zemininde ele geçirilen, biri Menteseoğlu *İlyas Bey*'e diğeri ise Germiyanoglu *Yakup Bey*'e ait 805/1402-3 tarihli iki sikke yardımı ile XIV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmiştik. Aynı yapı grubu içinde yer alan hamamın plan özellikleri ve kentin sur dışına taşmış olması da bu tarihi desteklemekteydi. Mescidin de, külliye'nin diğer mekanları ile birlikte edildiğini kabul etmek mümkün görünmektedir.

Ertan Daş

Aydoğan Demir

Menteşe Mezarlığı Kazısı: Kentin güneydoğusundaki, sur dışı *Kepez Mahallesi*'ne giden patika yol, büyük bir ortaçağ mezarlığının içinden geçmektedir. Bugün tamamı makilerle kaplanmış olan bu mezarlığın temizlenmesi ve mezar taşlarının ortaya çıkarılabilmesi amacıyla 2002 kazı sezonunda çalışmalara başlanmış ve kent surları ile Kepez Mevkii'ndeki Yelli Cami arasında yer alan patika yolunun

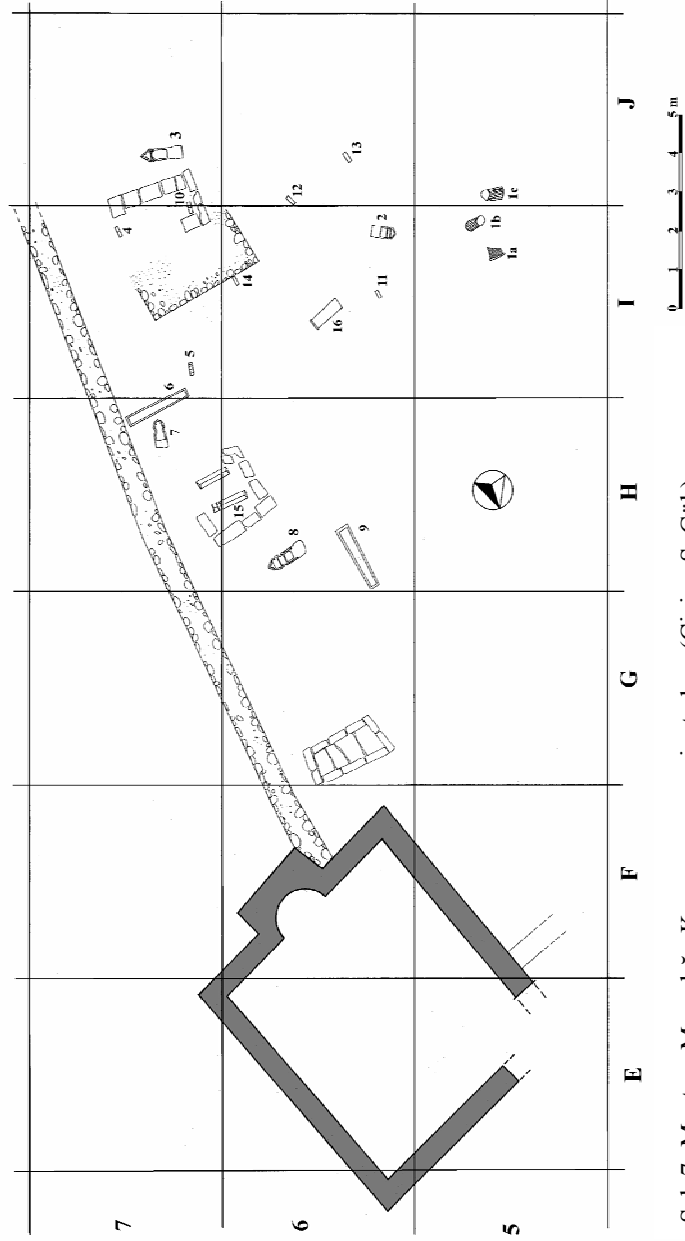
⁶ A. Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İstanbul, 1958, s. 65 (plan).

⁷ Y. Erdemir, *Konya ve Yöresindeki Ahşap Nakışlı Camiler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1985, plan 6.

⁸ R. H. Ünal, "Beçin 1999 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XII, İzmir 2003, s.136, şek. 5

⁹ Ş. Çakmak, "Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli)", *Sanat Tarihi Dergisi*, VII, İzmir 1994, s.20, Şek.1.

¹⁰ *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri*, Ankara 1995, s. 494.

.Şek 7- Mentеше Mezarlığı. Kazı sonrası vaziyet planı (Çizim: S. Gök)

Beçin 2003 Kazısı

kuzeyinde, yaklaşık 25m X 30 m. boyutlarında bir alan makilerden temizlenerek kazısı yapılmıştı¹¹

2003 sezonu kazı çalışmalarına, 2002 yılında kazılan alanın güney kesiminde devam edildi. Öncelikle E/5, E/6, E/7 ve J/5, J/6, J/7 kareleri arasında kalan alandaki çalılar temizlendi. Temizlik çalışması sonrasında, yüzeyde 8 adet mezar taşı (şahide) ve üç parçaya bölünmüş yivli bir sütun görülebilir durumdaydı (Şek.7). Bunlardan 2, 3, 7 ve 8 no'lu mezar taşları ile 6 ve 9 no'lu mezar kapakları, definecilerin kazmış olduğu mezarların yakınına atılmıştı. 4 ve 5 no'lu mezar taşlarının ise, yalnızca üst kesimleri görülebiliyordu.

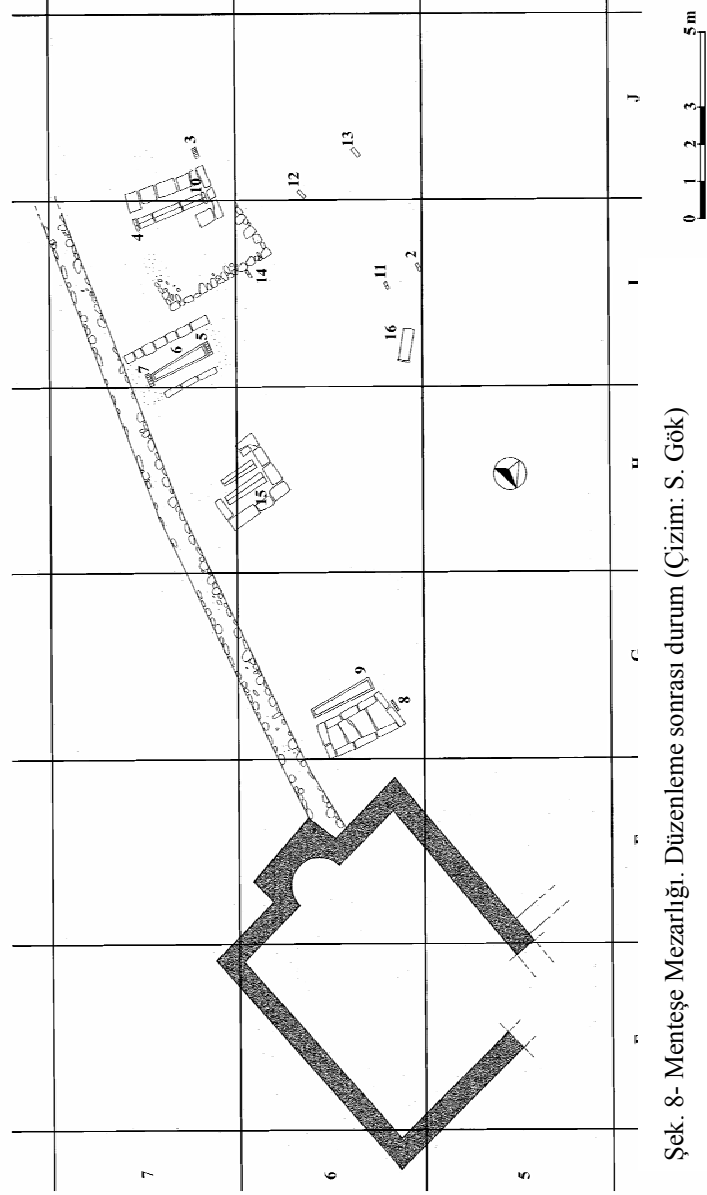
Çalışmalar ilerledikçe, F6 karesinde mevcut duvar parçasının, yaklaşık kare şekilli bir yapıya ait olduğu görüldü (Res.12). Doğu, batı ve kuzey duvarları temel hizasına kadar yıkılmış olan bu yapının güney duvarı ortasında, yarım daire profilli bir mihrap nişi vardı. Yüzeyden 40 cm. derinlikte, bir namazgâh olabileceği düşünülen bu yapı kalıntısının zeminine ulaşıldı. Yapının güney duvarı üzerindeki payandanın batı kenarından başlayan ve F/6, G/6-7, H/7 ve I/7 karelerinde devam eden, kırma taşlarla ve çamur harçla inşa edilmiş bir duvar ortaya çıktı (Res.13).

G/6 karesinde, Namazgâh'ın güneybatı köşesine yaklaşık 100 cm. uzaklıktaki mezarın üzerini örten sal taşları, mezar çukurunun incelenmesi amacıyla kaldırıldığında, mezarın yan duvarlarının tamamen kesme taşlarla örülmüş olduğu görüldü. İskeletin üzerindeki 10 cm'lik toprak tabakası, cesedin toprakla örtülmediğini; mevcut toprağın, sal taşları arasından sızan yağmur suları ile mezar içine akmış olduğunu düşündürmektedir. Ceset toprağa yatırılmış ve üzeri toprakla örtülmeden, mezar odası sal taşlarıyla kapatılmış olmalıdır. Bu ölü gömme tarzı, bir Müslüman mezarı için oldukça yadırgatıcıdır. İslâm inanişına göre, "topraktan yaratılmış olan insan tekrar toprağa dönecek, bir başka deyişle toprağa gömülecektir"¹². Cenazenin, üzerine toprak atılmadan mezar odasına yatırılması, Türk dönemi öncesinde Anadolu'da görülen ölü gömme geleneklerini çağrıştırmaktadır. Ancak, cesedin başı batıya gelecek şekilde, yüzü kibleye dönük olarak yatırılmış olması, ölen kişinin bir Müslüman olduğunu düşündürmektedir. 2000 yılında, Beçin Köyü *Kepez Altı Mevkii*'nde, bir fosseptik kazısı sırasında ortaya çıkarılan Antik döneme ait mezarda da ölümler bu şekilde gömülmüştü.¹³ Mezar çukurunun yan duvarlarının kesme taşlarla örülmesi ve cesedin, mezar çukuruna

¹¹ R.H.Ünal, A.Demir ve diğerleri, "Beçin 2002 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIV/1(2005) (baskıda)

¹² Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bk. Y. Ragheb, "İslam Hukukuna göre mezarın yapısı", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I*, (yayına hazırlayan: J.-L. Bacqué-Grammont), Ankara 1996, s.17-23; H.Karaman, "Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler", *ay.es.*, s.4-16.

¹³ Bu mezar ve mezar buluntularıyla ilgili bilgi ve resim için bk. R.H.Ünal, "Beçin 2000 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, sayı.XIII/1, İzmir,2004, s.144. Mezarda ele geçen buluntular, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarından .Dr. Yasemin Polat tarafından yayına hazırlanmaktadır.

Şek. 8- Mentese Mezarlığı. Düzenleme sonrası durum (Çizim: S. Gök)

Beçin 2003 Kazısı

bırakılarak üzerinin kayrak taşlarla kapatılması, Bizans dönemi mezarlarında da uygulanan bir ölü gömme tarzıdır¹⁴.

2003 sezonunda, E/5, E/6, F/5, F/6, G/6, H/6, H/7, I/6, I/7 ve J/6, J/7 karelerinde, temizlik ve kazı çalışmaları tamamlanmıştır. E/7, F/7, G/5, G/7, H/5, I/5 ve J/5 karelerinde ise temizlik çalışmaları tamamlanmış ancak, kazı çalışmalarına başlanamamıştır. Kazısı tamamlanan alanda, etrafı kesme taşlarla çevrilmiş 4 mezar, süslemeli 2 mermer kapak taşı, 1 sütun parçası, birinin üzeri kitabeli sanduka tipi 2 taş kapak ve 10 adet mezar taşı¹⁵ ortaya çıkarılmıştır.

Kazı çalışmaları sonunda, mezarların etrafını çeviren dağılmış durumdaki kesme taşlar yeniden düzenlenmiş, çoğu devrilmiş olan mezar taşları yerlerine dikilmiş (Şek.8, Res.14) ve arazi tesviye edilerek 2003 yılı çalışmalarına son verilmiştir. Mezarlıkta bulunan üç parça halindeki sütun, kazı deposuna taşınarak parçalar yapıştirilmiş ve koruma altına alınmıştır.

Mezar Taşları¹⁶:

2 Numaralı Mezar Taşı:

<i>Malzemesi</i>	: Mermer
<i>Yüksekliği</i>	: 68 cm.
<i>Genişliği</i>	: 23 cm.
<i>Kalınlığı</i>	: 9 cm.

Yan yüzleri testere dişi şeklinde yivlenmiş olan mezar taşının tepelik kısmı üçgen şeklindedir. Her iki yüzde de, üç satır halinde düzenlenmiş bir kitabe vardır. Satırlar, ince birer şeritle birbirinden ayrılmıştır. Süsleme yoktur.

Anadolu'da, 12. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar, farklı boyut ve şekillerde mezar taşlarına rastlanmaktadır. Selçuklu döneminde, daha çok doğu Anadolu Bölgesi'nde örneklerini gördüğümüz koyun ve koç biçimli mezar taşları hariç tutulursa, mezarların baş ve ayak uçlarına dikilen ve *şahide* olarak adlandırılan mezar taşları, genellikle dikdörtgen prizma şekillidir¹⁷. Dikdörtgen gövdeli ve üçgen tepelikli Türk dönemi mezar taşı örnekleri, ilk olarak Batı Anadolu Bölgesi'nde ve Beylikler

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi ve resim için bk. G.Polat, "Antandros", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S.5, İzmir 2002, s.158,159.

¹⁵ Süslemeli mezar kapakları ile mezar taşlarındaki kitabe ve süslemelerin ayrıntılı bir değerlendirilmesi için aşağıdaki sayfalara bk.

¹⁶ Mezar taşları, vaziyet planı üzerindeki numara sırasına göre değerlendirilmiştir. Kitabe metinlerinin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi Aydoğan Demir tarafından yapılmıştır.

¹⁷ Dikdörtgen prizma şekilli Selçuklu Dönemi mezar taşlarının Ahlat ve çevresinde çok sayıda örneği vardır. Bu dönem mezar taşlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi ve fotoğraf için bk. B.Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara 1993; A.Uluçam, *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*, Ankara 2000.

döneminde ortaya çıkmış, 17. yüzyıldan itibaren de bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Bu tip örneklerin, Anadolu'daki Roma ve Bizans dönemi mezar stellerine form açısından yakın benzerliği dikkat çekicidir¹⁸. Beçin'de, kazılarla ortaya çıkarılan ve bu tipin erken örnekleri olarak kabul edilebilecek mezar taşları, erkeklere ait mezarların baş veya ayak uçlarında yer almaktadır. Ancak, geç Osmanlı dönemi örneklerinin, sadece kadın mezarlarında ve genellikle baş taşı olarak kullanıldığı ve bitkisel, geometrik ve mimari öğelerle yoğun bir şekilde süslendiği dikkati çekmektedir¹⁹.

Bu mezar taşı ile 11 No.lu mezar taşı aynı mezara aittir ve üzerlerindeki kitabeler birbirini tamamlamaktadır. Bu nedenle, her iki mezar taşı üzerindeki Arapça kitabeler, 11 No.lu mezar taşının sonunda verilmiştir.

11 Numaralı Mezar Taşı:

<i>Malzemesi</i>	: Mermer
<i>Yüksekliği</i>	: 46 cm.
<i>Genişliği</i>	: 21 cm.
<i>Kalınlığı</i>	: 9.5 cm.

2 numaralı baş taşı ile aynı mezara ait olduğu anlaşılan bu ayak taşının da yan yüzleri, testere dişi şeklinde yivlenmiştir. Tepelik kısmı üçgen şeklindedir. Gövdesinin, iç yüzünde 4 satır, dış yüzünde 3 satır halinde düzenlenmiş birer kitabe vardır. Satırlar birbirinden ince birer şeritle ayrılmıştır. Süsleme yoktur.

2 ve 11 No.lu mezar taşlarının iç ve dış yüzlerindeki Arapça kitabelerin metni ile Türkçe'ye çevirileri şöyledir:

2 No.lu mezar taşının dış yüzü:

1- شهد الله
2- انه لا اله
3- الا هو²⁰

2 No.lu mezar taşının iç yüzü:

1- بسم الله الرحمن الرحيم

¹⁸ Roma ve Bizans dönemine ait, üçgen tepelikli bazı mezar stelleri ile ilgili bilgi ve fotoğraf için bk. Ş.Karagöz, *Anadolu'da Mezar Stelleri* (Arkaik/Greko Pers/Helenistik/Roma ve Bizans Çağları), İstanbul 1984, res.5,6,7.

¹⁹ Batı Anadolu'da üçgen tepelikli Osmanlı mezar taşı örnekleri için bk. G. Tuncel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*, Ankara 1989; E.Daş, "Çeşme Mezarlığındaki Mimari Tasvirli Mezar Taşları", *Sanat Tarihi Dergisi VIII*, İzmir 1996, s.21-32; E.Daş, "Foça Osmanlı Mezarlığındaki Tasvirli Mezar Taşları", *Geçmişten Günümüze Foça Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1997, s.61-68; E.Daş, "Gömeç'te Süslemeli Mezar Taşları", *Tarihin Kucagında Gömeç Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 2002, s. 111-118.

²⁰ Kur'an-ı Kerim, III/18'den alınmıştır.

2-كل من عليها فان²¹
3-هدا صاحب المزا [ر]

11 No.lu mezar taşının iç yüzü:

1- اسكندر بن الياس
2- في تاريخ لا [ayn.]
3- سنه خمس

11 No.lu mezar taşının dış yüzü:

1- ثلاثين
2- سبعمائة²² [ayn.]

Türkçesi: Kendisinden başka Tanrı olmadığına Allah şahitlik etmiştir. Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Yer yüzünde herkes fanidir, ölümlüdür. Bu mezarın sahibi İlyas oğlu İskender'dir. (Ölüm) tarihi 735(1334-1335) yılı.

3 Numaralı Mezar Taşı (Res.15):

Malzemesi : Mermer
Yüksekliği : 82 cm.
Genişliği : 27.5 cm.
Kalınlığı : 11 cm.

Mezar taşının iç ve dış yüzleri ile iki yan yüzünde kitabeler vardır. Gövdesi dikkörtgen şekilli, tepelik kısmı dilimlidir. Tepelik kısmının iki yandaki alt dilimleri, boyun kısmına doğru kıvrılarak plastik bir görünüm sağlanmıştır. Kitabenin satırları çerçevesizdir. Süsleme yoktur.

Mezar taşının iç ve dış yüzlerindeki Arapça kitabelerin metinleri ve Türkçeye çevirileri şöyledir :

İç yüz (Bk.Res.15):

1- قد توفي
2- و
3- شهد
4- المرحوم المغفور
5- المظلوم المقتول

Dış yüz:

²¹ Kur'an-ı Kerim, LV/26.

²² Arapça metinlerin Türkçeye çevirisinde yardımlarını gördüğümüz Sayın Doç.Dr.Samira Kortantamer'e teşekkür borçluyum (A.D.)

1- المحتاج
2- الى رحمة ربه
3- العلي الكبير العزيز
4- الخطيب مجد الدين
5- و هو المسمى بعيسى بن

Türkçesi: Yüce, Büyük, Aziz Rabbi'nin rahmetine muhtaç, merhum, mağfur, sa'id, şehid, mazlum ve maktul [Musa] oğlu İsa adlı Hatib Meceddeddin öldü ve şehid oldu.

Baş taşının iki yan kenarı üzerindeki kitabelerin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir:

(a) yan kenarı:

قد شهد الخطيب المذكور

(b) yan kenarı:

مع ابنه²³ المسمى بقاسم عز

Türkçesi: Adı geçen hatib ile Kasım adlı oğlu da şehid oldu. [Ruhları] aziz olsun.

Meceddeddin İsa, mezar taşındaki künyesine göre hatiptir ve zulm ile katledilmiştir. Meceddeddin İsa'nın ayak taşı bulunamadığından, ölüm tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte, Meceddeddin İsa'nın yaşadığı dönemle ilgili bazı verilerden hareket ederek sonuçlara ulaşmak mümkün görünmektedir.

Menteşe hükümdarı İbrahim Bey ölünce (1360'a doğru), Beylik, oğulları Musa, Ahmed ve Mehmed arasında bölündü. Mehmed Bey Muğla ve Çine'yi; Musa Bey Balat, Milâs ve Beçin'i; Ahmed Gazi de, Marmaris'i ellerinde tuttular²⁴. 1360'lı yılların başında, kardeşler birbirleriyle savaşmaktadır. Ölüm tarihi bilinmeyen Musa'dan sonra, Beçin Ahmed Bey tarafından yönetilmiştir. Beçin'de inşa ettirdiği medrese'nin kitabesinden anlaşıldığına göre Ahmed Gazi, 1375 yılında Beçin'e hakimdir²⁵. Dolayısıyla bu yöredeki çatışma, Ahmed Gazi ile Musa Bey arasında geçmiş olmalıdır. "Hatip oğlu hatip" bir aileden gelen Meceddeddin İsa, muhtemeldir ki, Beçin'in en büyük camii olan Orhan Camii'nde, Cuma hutbesinde, Bey'in adını zikrettiği sırada, rakip kardeşlerden biri hakkında hoş gitmeyecek sözler sarf etmenin

²³ Bu ibarenin okunuşunu Sayın Prof.Dr.Hakkı Önkal'a borçluyum (A.D.).

²⁴ İbrahim Bey'in Mekri (Fethiye) hakimi Umur adlı bir oğlu için bk. R.Duran, "Mimarî Eserleri, Sikkeleri ve Arşiv Belgeleriyle Menteseoğulları Tarihine Yeni Bir Bakış", Prof.Dr.Zafer Bayburtluoğlu Armağanı, Sanat Yazıları, Kayseri, 2001, s.235. İleride, Hatun-ı Muazzama'nın mezar taşı incelenirken bu konuya tekrar değinilecektir.

²⁵ P.Witteck, Mentese Beyliği, çev. O. Ş. Gökyay, Ankara 1944, s.137.

bedelini hayatıyla ödemiştir. Kimin tarafından öldürüldüğünün ipuçlarını da Ahmed Gazi'nin mezar taşında aramak gerekiyor.

Ahmed Gazi'nin (1360-1391) mezarındaki ayak taşının yan kenarlarında, kitabenin, “*Hatip oğlu Hatip Mustafa bin İsa bin Musa*” tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır²⁶. Hatip Meceddin İsa, bu Mustafa'nın babasıdır. Sonuç olarak, Hatip Meceddin İsa, 1360-1375 yılları arasında, Ahmed Gazi'nin bir yandaşı sıfatıyla, taht kavgalarına karışmış ve bunu hayatıyla ödemiştir. Hatip Meceddin İsa ile birlikte, oğlu Kasım da katledilmiştir. Kasım'nın mezar taşının, burada, önümüzdeki yıllarda devam edecek olan kazılar sırasında bulunacağını umut etmek istiyoruz.

5 Numaralı Mezar Taşı (Res.16, Şek.9):

<i>Malzemesi</i>	: Mermer
<i>Yükseklği</i>	: 103 cm.
<i>Genişliği</i>	: 28.5 cm.
<i>Kalınlđı</i>	: 8 cm.

Bu taşın, şekli ve süslemeleri açısından, 6 no.lu kapak taşı ve 7 no.lu mezar taşı ile çarpıcı bir benzerliği vardır. Gövdesi dikdörtgen şekilli, tepelik kısmı dilimlidir Her iki yüzü de, ince şeritlerle dört bölüme ayrılmıştır. İç yüzünün alt bölümü, dış yüzünün üst ve alt bölümleri bitkisel süslemelerle; diğer bölümler ise yazılarla doldurulmuştur. İç yüzünde, yazılar arasına bitkisel süslemeler serpiştirilmiştir.

Mezar taşının iç ve dış yüzlerindeki Farsça kitabenin tarih bölümü Arapça'dır. Kitabenin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir:

İç yüz:

-1 الله
-2 جهان یادگار
-3 است ما رفتنی²⁷

Dış yüz:

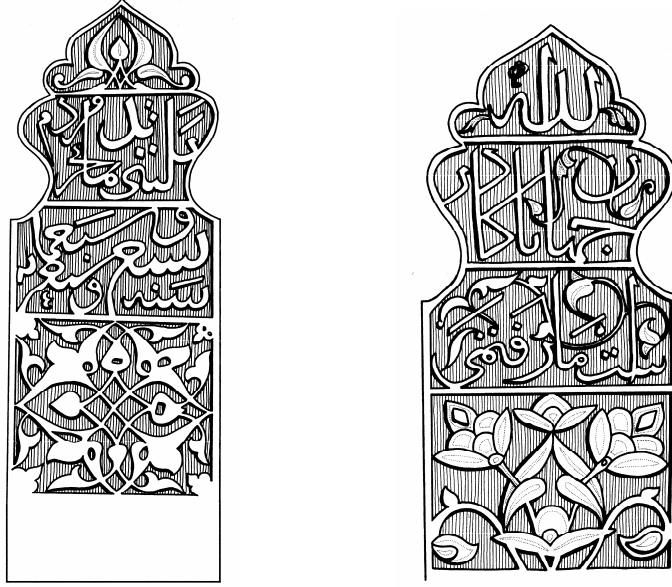
-1 بکیتی نماند بجز مردم
-2 سنه سبع و سبعین و سبعمایه

Türkçesi: *Dünya, (bizim geçici hayatımız için) bir anıdır. Biz gidenlerdeniz. Bu dünyada kalıcı olan sadece insanlardır (insanlıktır). Sene 777(2 Haziran 1375-20 Mayıs 1376)²⁸.*

²⁶ ay.es., s.142.

²⁷ رفتنی olmalıydı

²⁸ Bu metnin aynısı, Ayasuluk'ta medfun *Hacı Umur bin Menteşe*'nin mezar taşında görülmektedir. Bu mezar taşı, *Assadullah Souren Melikian Chirvani* tarafından

Şek. 9- Mentеше Mezarlığı. 5 no'lu mezar taşının ön ve arka yüzlerinin çizimi (Çizim: S. Gök).

6 Numaralı Kapak Taşı (Res.17, Şek.10):

<i>Malzemesi</i>	: Mermer
<i>Yüksekliği</i>	: 175 cm.
<i>Genişliği</i>	: 23.5/30 cm.
<i>Kalınlığı</i>	: 16 cm.

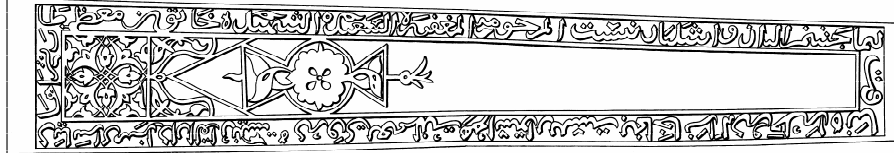
Baş ucundan ayak ucuna doğru daralan kapak taşı, bir yazı şeridiyle çerçevesiyle çevrilmiştir. Çerçevenin içindeki alanın baş ucu tarafındaki yarısı palmet ve rumilerden oluşan bitkisel bir bezeme ve bir kandil motifiyle süslenmiştir. Kandilin gövdesine taç yapraklı bir çiçek resmedilmiş, kaide ve ağız kısmı ise, çiçekle bağlantılı ikişer yaprak ile doldurulmuştur. Kaidenin altından bir püskül sarkmaktadır.

Kandil motifi, mihraplarda, halılarda ve mezar taşlarında sık kullanılan sembolik motiflerden biridir. Şahidelerin, mezar kapak taşlarının ve lahit tipi mezarların yan yüzleri üzerine işlenen kandil motifi, “*Tanrının Işığı*” (Nûr Suresi, 35. ayet) olarak

---

yayımlanmıştır. Kitabının okunmasında ve Türkçeye çevirisinde bu makaleden yararlanılmıştır. Bk. “Les Stèles Funéraires d’Ayasoluk I”, *Turcica*, IV(1972), s.116-124.

yorumlanmaktadır²⁹. Kandil motifleri içinde, süslemesiz örneklerin yanı sıra, bitkisel ve geometrik desenlerle veya yazılarla bezenmiş örnekler de vardır³⁰.

Şek. 10- Menteşe Mezarlığı. 6 no'lu mezar kapağının çizimi (S. Gök).

Kapak taşı üzerindeki Farsça ve Arapça kitabenin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir:

- 1- دنیا سرای سزا دار القرار نیست
- 2- دروی نعم لذت هیچ استوار نیست
- 3- بنما خاترا که درو ترمک راه نیافت
- 4- بنما چشم اله ازو اشکبار نیست
- 5- المرحومه المغفوره السعیده الشهیده خاتون
- 6- معظمه طاب تراها

Türkçesi: Dünya bir saray, kıyamet sonrası kalınacak bir yer değildir. Orada nimetin tadına varmak hiç de zor değildir. Bir han göster ki ölüm oraya uğramasın. Bir Tanrı gözü göster ki orada bir dolu göz yaşı olmasın. El-merhume, el-mağfure, es-saide, eş-şehide, **Hatun-ı muazzama**, Tanrı toprağını, mezarını temiz kılın³¹

Bu mezar, baş taşı, ayak taşı ve kapak taşı ile önemli bir kişiye ait olmalıdır. Kapak taşında, *merhume*, *mağfure*, *saide*, *şehide*, *hatun-ı muazzama* sıfatlarıyla anılan bu hatunun asıl adı verilmemiştir. *Hatun-ı Muazzama* sıfatı, Menteşe beylerinden birinin eşine, bir diğeri de annesine ait olmalıdır. Bu Hatun'un ölüm tarihi olarak verilen 777(2 Haziran 1375-20 Mayıs 1376) yılında, Ahmed Gazi Beçin'e hakimdir. Dolayısıyla bu hanımın 1391 yılında vefat eden Ahmed Gazi ile bir bağı olabileceği akla gelmektedir.

Osmanlı Sarayında, XIV ve XV. Yüzyıllarda, padişah eşleri ve kızları, "Hatun" sıfatıyla anılmışlardır. XVI. Yüzyılda, "Hatun" sıfatının yerini, *Sultan*, *Valide Sultan*, *Kadın* vb. sıfatlar almıştır. İki oğlunun ve bir torununun hükümdarlığını gören Kösem Sultan, *Valide-i Muazzama* sıfatıyla anılmıştır. Bu mezar taşındaki "Hatun-ı

²⁹ İslam mimarisinde mihrap ögesi ve kandil motifinin sembolik bazı anlamlarıyla ilgili bir değerlendirme için bk. N. Khoury, "The Mihrab Image: Commemorative Themes in Medieval Islamic Architecture", *Muqarnas*, Vol. 9, Leiden 1992, s.11-28.

³⁰ Bazı örnekler için bk. M. Önder, "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsler", *Türk Etnografya Dergisi*, S.XII, Ankara 1970, s. 5-16, res. 16; A.Uluçam, *a.g.e.*, res. 169, 173, 176, 192, 205, 206, 237.

³¹ Bu kitabenin okunması ve Türkçe'ye çevirisi Dr.Refet Yalçın Balata tarafından yapılmıştır.

Muazzama” sıfatı, *Valide-i Muazzama*’nın karşılığı olmalıdır. Bu Hatun’un gösterişli mezarının, Ahmed Gazi’nin hükümdarlığı döneminde inşa ettirildiği göz önüne alındığında, bazı olasılıklar hatıra gelmektedir.

1360 yıllarına doğru vefat eden Menteşe Beyi İbrahim Bey’in bilinen 3 oğluna, Remzi Duran yeni bir isim eklemiştir. Bu araştırmacıya göre Selçuk’ta mezarı bulunan *Umur bin Menteşe* İbrahim Bey’in oğludur ve *Mekri* hakimidir³². Bu durumda, Musa, Ahmed ve Mehmed Beyler arasındaki savaşa, Umur Bey de katılmış olmalıdır. Ahmed Gazi’nin yönetimindeki yerler arasında Marmaris’in yanı sıra *Mekri* (Fethiye)’nin de sayılması³³, Umur Bey’in çok çabuk tasfiye edildiğine işaret eder. Adına Farsça bir Tecvid Kitabı yazılan Umur Bey, Ayasuluk’a çekilerek huzuru burada aramış olmalıdır. Mezar taşına, baba adı olarak “İbrahim” değil de “Menteşe” yazılmış olması düşündürücüdür. Mezar taşını hazırlatanların, baba adı yerine aile adı olan Menteşe’yi tercih etmiş olmaları, bu adın, yabancı bir kentte vefat eden Umur Bey için daha anlamlı ve kalıcı olacağını düşünmüş olabileceklerini hatıra getirmektedir. Gerçekten de, *Umur bin Menteşe* adı, *Umur bin İbrahim Bey* adından çok daha etkileyici ve kalıcı görünmektedir. Mezar taşının günümüze kadar ulaşabilmesinde, belki de, baba adı yerine aile ve Beylik adının kullanılmış olmasının da etkisi olmuştur.

Dikkatimizi çeken bir başka özellik de, Umur bin Menteşe’nin mezar taşındaki kitabenin bir bölümünün, Hatun-ı Muazzama’nın mezar taşında da tekrarlanmasıdır. Belki de, bu 3 satırlık kitabe³⁴, adına Farsça bir eser yazılmış olan Umur Bey’in, Farsça’ya hayran oluşunun bir göstergesidir. Anadolu’da, Türk dönemi mezar taşlarında oldukça nadir görülen Farsça kitabe, Umur Bey’in Farsça’ya olan ilgi ve beğenisinin bir sonucu olabilir.

Umur Bey, İbrahim Bey’in oğlu olarak kabul edilirse, Ahmed Gazi’nin, adı kayıtlara geçmemiş bir kardeşi olduğu sonucuna varılmaktadır. Beçin’de vefat eden ve gösterişli bir mezara gömülen Hatun-ı Muazzama’nın da, Umur ve Ahmed Beylerin annesi, İbrahim Bey’in de eşi olabileceği hatıra gelmektedir.

Mevlâna Celâleddin-i Rumî’nin kızı Melike Hatun’un adını ulu orta anmamak için, kendisine “*Efendibula*” diye hitab edildiği bilinmektedir. Burada da, “*Hatun-ı Muazzama*” sıfatıyla anılan Hanım’ın, mevki sahibi, saygıdeğer bir hanım olması gerekir. Bu Hanım bir hükümdar eşi ise ve iki oğlunun beyliğini görmüşse, adının açık olarak mezar taşına yazılmayıp, mevkiine yaraşır bir sıfatla anılması makul görünmektedir.

³² Yazar bu bilgiye bir yazmada rastladığını beyan etmektedir. Bk. R.Duran, *a.g.m.*, s.231, 235.

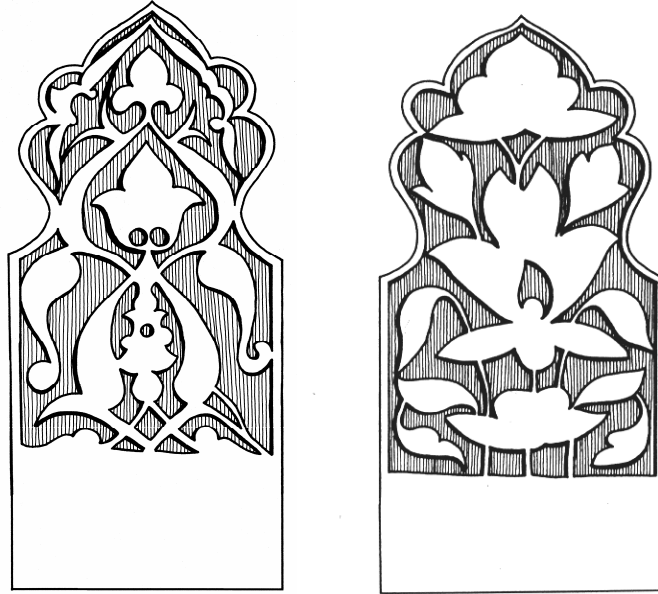
³³ P.Witteck, *a.g.e.*, s.74.

³⁴ Assadullah Souren Melikian Chirvani, “Les Stèles Funéraires d’Ayasuluk I”, *Turcica*, IV(1972), s. 123

Muhtemel varsayımlara dayanan bu görüşlerimiz, gelecek yıllarda Menteşe Mezarlığı'nda devam edecek çalışmalarda ortaya çıkacak başka mezar taşlarıyla desteklenecek veya çürütülecektir.

7 Numaralı Mezar Taşı (Res.18, Şek.11):

Malzemesi : Mermer
Yüksekliği : 72 cm.
Genişliği : 29 cm.
Kalınlığı : 8 cm.

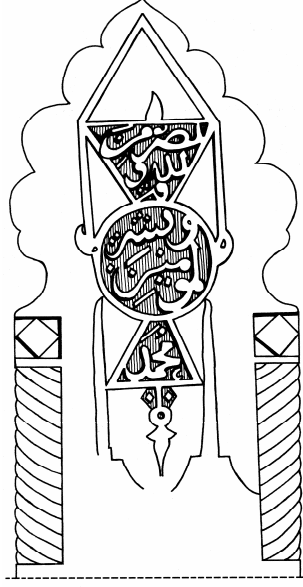
Şek. 11-- Menteşe Mezarlığı. 7 no'lu mezar taşının ön ve arka yüzlerinin çizimi (S. Gök).

Hatun-ı Muazzama'nın ayak ucu taşının gövdesi dikdörtgen şekilli, tepelik kısmı dilimlidir. Her iki yüzü de, farklı karakterde işlenmiş palmet ve rumilerden oluşan bitkisel süslemelerle doldurulmuştur. Palmet ve rumi motifleri, Türk süsleme sanatlarında en sık karşılaşılan bitkisel süs unsurlarıdır. Daha çok, "Taçkapı", "Mihrap", "Minber" gibi mimari unsurlar üzerinde yer alan bu motife, mezar taşı gibi el sanatı ürünleri üzerinde de rastlanmaktadır. Selçuklu dönemindeki klasik "palmet-rumi" kompozisyonunun acemi bir uygulaması olarak kabul edilebilecek bu süslemenin yakın benzerleri, Milas'da *Firuz Bey Camii*'nin son cemaat yeri bezemelerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

8 Numaralı Mezar Taşı (Res.19, Şek.12):

Malzemesi : Mermer
Yükseklği : 97 cm.
Genişliği : 36 cm.
Kalınlığı : 8.5 cm.

Şek. 12- Menteşe Mezarlığı. 8 no'lu mezar taşının ön yüzünün çizimi (Çizim: S. Gök).

Bir mihrap gibi tasarlanmış olan mezar taşının tepelik kısmı dilimlidir. Gövdesinin iki yanında birer sütunçesi vardır. Süslemeli yüzde, sarmal yivli sütunçelerin üzerinde, zar tipi birer başlık mevcuttur. Başlık kısımlarının yan yüzleri üzerinde ise birer rozet bulunmaktadır. Kitabeli yüzden bakıldığında sütunçeler başlıksızdır. Mezar taşının dış yüzündeki yazılar dört satır halinde düzenlenmiş ve satırlar birer şeritle birbirinden ayrılmıştır. İç yüz, mezar taşının tepe noktasından sarkan bir kandil motifiyle süslenmiştir. Kandilin kaidesi, gövdesi ve ağız kısmı yazılarla doldurulmuş, kaidesinin iki yanına üsluplanmış birer servi motifi işlenmiştir.

Mihrap, cami ve mescit gibi namaz kılınan mekanlarda, kibleyi, dolayısıyla Mekke'yi gösteren mimari bir unsur olmasına karşın, mezar taşlarında süs ögesi olarak

kullanılmıştır³⁵. Bir mihrapta bulunabilecek köşe sütunçeleri, kavsara, kandil gibi öğelerin mezar taşları üzerine de işlendiği görülmektedir³⁶. Mezarda, cenazenin yüzünün kıbleye çevrilmesi ve baş ucuna mihrap biçimli bir taş dikilmesi, dolaylı olarak *Hz.Muhammed/Ahiret/Tanrı* ilişkisi çerçevesinde, ölenin ruhunun Tanrıya huzur içinde ulaşmasını simgeliyor olmalıdır³⁷. Mihrap süslemelerinde ve mezar taşlarında sıklıkla karşılaşılan ve aydınlığı simgeleyen kandil motifleri de aynı paralelde yorumlanabilir. Mihrap şekilli mezar taşlarının ilk örnekleri Selçuklu Dönemi'nde ortaya çıkmış ve ve Beylikler Dönemi'nden itibaren yaygınlaşmıştır³⁸. 18.yüzyıldan itibaren bu tip mezar taşlarına, sık rastlanmaz.

Servi motifi, mezar taşlarında her dönemde sıkça rastlanan motiflerdendir³⁹. Bu ağaç, güzel kokusu ve yaz kış yeşil kalması nedeniyle ölümsüzlük ve hayat ağacı simgesi olarak yorumlanmıştır⁴⁰. Selçuklu ve Beylikler Dönemi mezarlarında, baş ve ayak ucu taşlarında; 16. yüzyıldan itibaren ise daha çok ayak ucu taşlarında görülmektedir. Servilerin, tek başlarına işlendiği mezar taşı örneklerinin yanı sıra, asma dalı ile birlikte resmedildiği örneklere de rastlanmaktadır.

8 numaralı mezar taşı, 9 numaralı yekpare mermer kapağın örttüğü mezarın ayak taşı olmalıdır. Kapak üzerinde sadece “Allah” yazısı bulunmaktadır. Ayak taşının iç yüzünde Kur'an'dan bir alıntı ve devamında “Muhammed” kelimesi okunmaktadır. Taşın arka yüzünde, bir dua formülü ve bir tarih ibaresi dikkati çekmektedir. Künye ve sıfatların yazılı olması muhtemel baş taşı bulunamamıştır.

8 numaralı ayak taşının iç ve dış yüzlerindeki Arapça kitabenin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir:

İç yüzü (Bk.Res.19):

1- نصر من الله و
2- بشر المؤمنين⁴¹

³⁵ İslam mimarisinde mihraplarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. E.Diez, “Mihrab” maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul 1960, s.293-304.

³⁶ Anadolu mihraplarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ö.Bakırer, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976; B.Eskici, *Ankara Mihrapları*, Ankara 2001.

³⁷ İslam mimarisinde mihrap öğesinin sembolik bazı anlamlarıyla ilgili bir değerlendirme için bk. N. Khoury, *a.g.e.*, s.11-28.

³⁸ Bilgi ve resim için bk. M. Önder, *a.g.e.*, s.6, res. 15.

³⁹ Servi motifiyle ilgili ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. C. Çulpan, “Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat, Tıp ve Sanat Tarihinde Serviler”, *Edebiyat Mecmuası*, s. 6, İst. 1961, s.122-140; G. Erbek, “Hayat Ağacı Motifi”, *Antika*, İst. 1986, s. 15-16, E. Daş, “Gömeç'te Süslemeli Mezar Taşları”... s. 111-118.

⁴⁰ Servi motifinin sembolik anlamlarıyla ilgili bilgi için bk. B. Oğuz, *Mezar Taşlarında Simgeleşen İnançlar*, ist. 1983, s.24-37.

⁴¹ Kur'an, LXI/13 Suresi'nden. Sure'de, *min Allah*'tan sonra gelen, *fethün kariyb* ibaresi kitabede yoktur. Belki bu nedenle, metnin altına Muhammed kelimesi eklenmiştir.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

3- محمد

Türkçesi: Allah'ın yardımını müminlere müjdele

Dış yüzü:

1- طاب
2- تراها و جمع
3- حنة مثواها في تاريخ سنه
4- ثمان و سبعين و سبعمايةه

Türkçesi: O'nun toprağı temiz, mekânı Cennet olsun. Tarih 778(21 Mayıs 1376-9 Mayıs 1377) yılı.

9 Numaralı Kapak Taşı (Res.20, Şek.13):

Malzemesi : Mermer

Yüksekliği : 181 cm.

Genişliği : en dar yerinde 24cm, en geniş yerinde 33.5 cm.

Kalınlığı : 17 cm.

Baş ucundan ayak ucuna doğru daralan kapak taşının baş ucuna denk gelen geniş kenarı üzerinde, bir zencirek şeridi yer almaktadır. Aynı şeridin, taşın uzun kenarlarından biri üzerinde de devam ettiği, ancak yarım bırakıldığı görülmektedir. Kısa kenar üzerindeki şeridin hemen altından başlayarak, taşın ortalarına kadar olan kesim, taç yapraklı bir çiçeği anımsatan bir gülbezek ve bir kandil motifiyle süslenmiştir⁴². Kandilin kaidesine taç yapraklı bir çiçek, gövdesine, bir altıgen içine yerleştirilmiş altı kollu bir yıldız işlenmiş, ağız kısmına ise “Allah” kelimesi yazılmıştır.

10 Numaralı Mezar Taşı:

Malzemesi : Mermer

Yüksekliği : 35 cm.

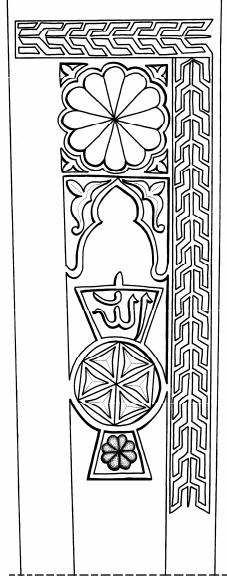
Genişliği : 16.5 cm.

Kalınlığı : 10 cm.

Üst kesimi üçgen şekilli bu mezar taşı, 4 numaralı mezar taşının yakın bir benzeridir. Ancak burada, taşın iki yüzünde de kitabe vardır. Süsleme yoktur. 10 numaralı baş taşının iç ve dış yüzlerinde yer alan Arapça kitabe, 4 numaralı ayak taşında devam etmektedir. Bu nedenle, bu taş üzerindeki Arapça kitabenin metni, 4 no.lu mezar taşı üzerindeki kitabe ile birlikte aşağıda verilmiştir.

⁴² Kandil motifiyle ilgili bir değerlendirme için 8. numaralı mezar taşına bk.

4 Numaralı Mezar Taşı:

Şek. 13- Menteşe Mezarlığı. 9 no'lu mezar kapağının çizimi (Çizim: S. Gök).

Malzemesi	: Mermer
Yükseklği	: 48 cm.
Genişliği	: 28 cm.
Kalınlđı	: 11 cm

Tepelik kısmı üçgen şekilli⁴³ olan mezar taşının, yalnızca iç yüzünde kitabe vardır. Dış yüzü boş bırakılmıştır. Taşın iki yan yüzünün yaklaşık ortalarında, iki dilimli birer çıkıntı yer almaktadır. Üç satır halinde düzenlenmiş olan kitabenin satırları ince birer şeritle birbirinden ayrılmıştır. Süsleme yoktur. 10 numaralı taş üzerinde başlayıp, 4 numaralı taşın iç yüzünde devam eden kitabenin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir:

İç yüz:
1- بسم الله الرحمن الرحيم
2- كل من عليها فان⁴⁴
3- هدا صاحب المزار

⁴³ Tepeliđi üçgen şeklinde düzenlenmiş mezar taşlarıyla ilgili bir değerlendirme için 2 numaralı mezar taşına bk.

⁴⁴ Kur'an, LV/26.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Dış yüz:

- 1- مرحوم و مغفور و شهيد
- 2- مردالدين ابراهيم
- 3- بن عثمان

4 No.lu ayak taşı iç yüzü:

- 1- في تاريخ سبع شوال [ayn.]
- 2- في يوم الخميس سنة خمس
- 3- و اربعين و سبعمائة

Türkçesi: *Rahman ve Rahim Tanrı'nın adıyla. Yer yüzünde herkes fanidir, ölümlüdür. Bu mezarda, 7 Şevval 745 senesi Perşembe (10 Şubat 1345 Perşembe) günü vefat eden, merhum, mağfur, şehid, Osman oğlu Merdüddin İbrahim yatmaktadır.*

12 Numaralı Mezar Taşı:

Malzemesi	: Mermer
Yüksekliği	: 48 cm.
Genişliği	: 29 cm.
Kalınlığı	: 9.5 cm.

Birbirini tamamlayan 12 ve 13 no.lu taşlar Ahi Pehlivan'a aittir. Testere dışı şeklinde yivlenmiş yan yüzleri ve üçgen şekilli tepelik kısmı ile 2 numaralı mezar taşının yakın bir benzeridir. Gövdenin iç yüzünde, 4 satır halinde düzenlenmiş bir kitabe vardır. Dış yüzü boş bırakılmıştır. Satırlar birbirinden ince birer şeritle ayrılmıştır. Süsleme yoktur.

13 Numaralı Mezar Taşı:

Malzemesi	: Mermer
Yüksekliği	: 71 cm.
Genişliği	: 29 cm.
Kalınlığı	: 10 cm.

Testere dışı şeklinde yivlenmiş yan yüzleri ve üçgen şekilli tepelik kısmı ile 2, 11 ve 12 numaralı mezar taşlarının yakın bir benzeridir. Gövdenin, iç yüzünde 4 satır; dış yüzünde ise iki satır halinde düzenlenmiş birer kitabe vardır. Satırlar birbirinden ince birer şeritle ayrılmıştır. Süsleme yoktur.

⁴⁵ *Yevmü'l-hamis*, haftanın 5. yani Perşembe günüdür. Oysa, 7 Şevval 745 tarihi, miladi takvimde, 11 Şubat 1345 gününe denk gelmektedir. Ancak bu tarihin, Perşembe gününe değil, Cuma gününe denk geldiği görülmektedir. Bu farklılık, *rüyet-i hilâl*'in tam olarak saptanamamasından kaynaklanmış olmalıdır. Doğru tarih, 10 Şubat 1345 Perşembedir.

Mezar taşlarının iç ve dış yüzlerindeki Arapça kitabenin metni ve Türkçe'ye çevirisi şöyledir.:

13 no.lu mezar taşının iç yüzü:

- 1- بسم الله
- 2- الرحمن الرحيم
- 3- كل نفس ذائقة الموت
- 4- (ayn)

Dış yüzü:

- 1- [شهد الله] انه
- 2- لا اله الا هو

12 no.lu mezar taşının iç yüzü:

- 1- هذا
- 2- صاحب المزار
- 3- مرحوم [و] مغفور له
- 4- اخي بهلوان
- 5- في سنة سبع و اربعين و سبعما [يه]

Türkçesi: *Rahman ve Rahim Tanrı'nın adıyla. Bütün canlılar ölümü tadacaktır. Kendisinden başka Tanrı olmadığına Tanrı şahittir. Bu mezarın sahibi Ahi Pehlivan 747 yılında Tanrı'nın rahmetine ve bağışlamasına kavuştu.*

Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde, XIII.yüzyıl ortalarından XVI. Yüzyıl sonlarına kadar, vakıf kayıtlarından ve tahrir defterlerinden faaliyetleri izlenebilen bir esnaf ve toplumsal dayanışma örgütü olan *Ahilik*, Menteşe Beyliği'nde de önemli bir toplumsal işlev üstlenmiş olmalıdır. Menteşe İli'nde, 30 kadar Ahi zaviyesi bulunduğu anlaşılmaktadır⁴⁶. İbn Batuta, 1332 veya 1333 yılı yaz aylarında Menteşe Beyliğini ziyareti sırasında uğradığı Milâs ve Beçin'de⁴⁷, ahi zaviyelerinde

⁴⁶ M.Akif Erdoğan, "Onaltıncı Yüzyıl Sonlarına kadar Menteşe Sancağında Mevcut Vakıf Eserlere Genel Bir Bakış", *Uluslar arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu*, İzmir, 8-9 Nisan 1999, s.5-6.

⁴⁷ Bazı araştırmacılar, İbn Batuta'nın Menteşe Beyliği'ni 1332 yılı yaz aylarında ziyaret ettiğini söylerken bazıları da 1333 tarihini vermektedir. Bk. R.H.Ünal, "Beçin 1999 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, XII(2003), İzmir, s.143-144.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

misafir edilmiştir. Gezgin, Beçin’de, “Ahi Ali’nin dergâhında” kaldığını bizzat ifade etmektedir⁴⁸.

Osmanlı yönetiminde, 1530 yılında tahriri yapılan Beçin kentindeki 6 Müslüman mahallesinden birinin adı, “*Mahalle-i Mescid-i Ahi Hüseyin Paşa*”dır. Aynı tahrir defterinde, Beçin’de varlığından söz edilen 7 zaviyeden birinin adı da, “*Ahi Hüseyin Zaviyesi*” olarak kaydedilmiştir.

Beçin’in bugün bilinen en eski mezarlığı olan Menteşe Mezarlığı’nda 2003 kazı sezonunda, *Ahi Pehlivan* (öl.1346-47) ve *Yadigâr Baba* (öl.1363) adlarında iki ahinin mezar taşları bulunmuştur. Gelecek yıllarda bu ahi mezarlarına yenilerinin eklenmesi bir sürpriz olmayacaktır.

14 Numaralı Mezar Taşı:

<i>Malzemesi</i>	: Kum taşı
<i>Yüksekliği</i>	: 38 cm.
<i>Genişliği</i>	: 28 cm.
<i>Kalınlığı</i>	: 7.5 cm.

Gövdesinin iki yanında birer sütunçe vardır. Tepelik kısmı kırıktır. İki yüzde de birer kitabe mevcuttur. Satırlar birbirinden ince birer şeritle ayrılmıştır. Yazılar arasına, palmet ve rumi motifleri serpiştirilmiştir. Sütunçelerin zar tipi birer başlığı vardır. Başlıklardan biri kırıktır.

Mezar taşının iç ve dış yüzlerindeki Arapça kitabenin metni ve Türkçe’ye çevirisi şöyledir:

İç yüz:

1- المرحوم
2- اخي يادكار

Dış yüz:

1- بابا في شهر
2- شعبان سنة اربع
3- و ستين و سبعما يه

Türkçesi: [Bu mezarın sahibi] *Ahi Yadigâr Baba*, 764 yılı Şaban ayında, (16 Mayıs-13 Haziran 1363) Tanrı’nın rahmetine kavuştu.

Ahi Yadigâr Baba, Beçin’deki Ahi teşkilatının önde gelen isimlerinden biri olmalıdır. Çünkü, adının sonuna eklenen “Baba” sıfatı, O’nun seçkin biri, bir Ahi şeyhi

⁴⁸ *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, 1971, s.20-21.

(baba) olduğunu göstermektedir. Zira o tarihlerde, “üyeler arasından gelir düzeyi iyi, meslek ahlâkına güvenilen, gençleri yönetebilecek nitelikte olan bir kişi, üyeler tarafından, o mesleğin şeyhi -Ahi Babası- seçiliyordu”⁴⁹

15 Numaralı Kapak Taşı

: *Malzemesi* : Mermer
: *Yüksekliği* : 76 cm.
: *Genişliği* : 20 cm.
: *Kalınlığı* : 19 cm.

Sanduka tipi kapak taşı, biri büyük, diğeri küçük iki parça halinde ele geçmiştir. Kapak taşının iki yüzün de de Ayet kitabeleri bulunmaktadır. Süsleme yoktur. Kapak taşlarından büyüğü üzerinde başlayan kitabe⁵⁰, küçük parça üzerinde devam etmektedir. III/18 numaralı Ayet, diğeri yüzde son bulmaktadır. Devamında, 19 numaralı Ayet’in küçük bir parçası yer almaktadır. Bazı kelimelerinin hatalı yazıldığı görülen kitabenin metni şöyledir:

kapak taşı büyük parçanın (a) yüzü
[ayn.] شهد الله أنه لا اله الا هو و الملائكة

kapak taşı küçük parçanın (b) yüzü
و لو العلم

kapak taşı küçük parçanın (c) yüzü
[ayn.] قايما بالقسط

kapak taşının (d) yüzü
لا اله الا هو العزيز الحكيم⁵² ان الدين عند الله⁵¹

Türkçesi: Kendisinden başka Tanrı olmadığına Allah şahitlik etmiştir. Melekler ve ilim sahipleri de adaletle şahittir ki, O’ndan başka Tanrı yoktur. (O) azizdir, hakimdir... Allah katında din...⁵³

⁴⁹ Dr. Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara, 1991, s.13.

⁵⁰ *Kur’an- Kerim*, III/18

⁵¹ *Kur’an- Kerim*, III/19. Ayet’in başlangıcı

⁵² *Kur’an- Kerim*, III/18. Ayet’in sonu

⁵³ Çeviri için bk. Süleyman Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul, 1995, C.I, s.425.

17 Numaralı Mezar Taşı (Res.21):

<i>Malzemesi</i>	: Mermer
<i>Yüksekliği</i>	: 105 cm.
<i>Genişliği</i>	: 34.5 cm.
<i>Kalınlığı</i>	: 8.5 cm.

Seymenlik Mescidi'nin kuzeyindeki hazirede bulunmuştur. Bir baş taşı olduğu anlaşılan bu mezar taşının tepelik kısmı dilimlidir. Gövdenin iki yanında sütunçeler vardır. Bir mihrap gibi tasarlanmıştır⁵⁴. Sarmal yivli sütunçelerin başlıkları yoktur. İki yüzünde de birer kitabe vardır. Kitabeler üçer satır halinde düzenlenmiş ve satırlar ince birer şeritle birbirinden ayrılmıştır. Ön yüzün ilk satırı sonundaki 'dal' harfi bir palmetle sona ermekte ve ikinci satırın hemen başında, bağımsız olarak bir rumî yer almaktadır. Arka yüzün ilk satırında "y" harfi bir rumiyle, "dal" harfi ise bir palmetle sona ermektedir. Üçüncü satırdaki "Allah" kelimesinin üstünde de, bir rumî yer almaktadır.

Mezar taşının ön ve arka yüzlerindeki kitabelerin metni ile Türkçe'ye çevirileri şöyledir:

Ön yüz:

1-قد
2-توفت
3-المرحومه من دار
4-الفنا الى دار البقا

Arka yüz:

1-افندی
2-بولله بنت الباس
3-بک غفر هملى الله

Türkçesi: Ölümlü Dünya'dan sonsuzluk ülkesine (giden), İlyas Bey kızı Merhume Efendibulla -Tanrı bağışlasın, rahmet (yağmur) yağdırsın- vefat etti.

Efendibulla (bula), çok ender rastlanan bir kadın adıdır ve Mevleviliği çağrıştırmaktadır. İlk şekli **Efendibula** (pula) olan bu sıfat, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin kızı *Melike Hatun* için kullanılmıştır. Eflâkî, Mevlâna'nın kızının adının Melike Hatun olduğunu, ancak yakın çevresinde *Efendipula* yani *Hüdavendigârzâde* diye anıldığını nakletmektedir⁵⁵. Dönemin görgü kurallarına göre kadınlar, en azından seçkin olanlar, kendi adlarıyla değil, bazı unvan veya sıfatlarla anılırlardı. Melike Hatun için kullanılan ve "Efendimizin Kızı" anlamına gelen Rumca *Efendipula* (*Efendibula*)

⁵⁴ Mihrap formulu mezar taşlarıyla ilgili bir değerlendirme için bu raporda 8 numaralı mezar taşına bk.

⁵⁵ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, (Çev.Tahsin Yazıcı), İstanbul, 1966, C.II, s.385.

kelimesi, öyle anlaşılıyor ki zamanla bir özel isime dönüşmüştür⁵⁶. Akşehir’de, tarihsiz mezar taşlarından biri üzerinde de *Efendibula Hatun* adına rastlıyoruz⁵⁷. Şekil ve üslup açısından incelemekte olduğumuz mezar taşıyla yakın benzerlik gösteren bu mezar taşı da, büyük olasılıkla aynı yüzyıla tarihlenmektedir. Burada, Efendibula kelimesinin sonuna eklenen “Hatun” sıfatı, kelimenin bir özel isim olarak kullanıldığını göstermektedir.

Bula kelimesinin, “hanım”, “kadın”, “yenge”, “abla” vb. anlamlarına gelen, Türkçe *billa* ve *bula* kelimelerine bağlanabileceği de öne sürülmüştür⁵⁸. “Mısır Bula”⁵⁹, “Şah Bula”⁶⁰, “Meriç Bula”⁶¹ adlarına eklenen “Bula” kelimesi, *Hanım* anlamında kullanılmış olmalıdır. Şah Hanım, Meriç Hanım gibi.

Mevleviliğin yeni örgütlenmeye başladığı yıllarda, Mevlâna’nın torunu Ulu Arif Çelebi Milâs’ı ziyaret etmiştir. 1312-1319 yılları arasına yerleştirilen bu ziyaret sırasında Ulu Arif Çelebi, bir Mevlevî dostu olan Menteşe Beyi Mesut Bey’le görüşmüştür. Bu ziyaret sırasında, babasından sonra tahta geçen Mesut Bey’in oğlu Orhan Bey de, babası gibi Ulu Arif Çelebi’nin müridi olur. Mesut Bey Ulu Arif Çelebi’ye kıymetli hediyeler verir. Bu ziyaret, Mevleviliğin, Menteşe halkı arasında yayılmasına vesile olmuştur⁶². Bu Nedenle, Mevlâna Celâleddin-i Rumî’nin kızı Melike’nin sıfatı *Efendibula* da, hanımlar arasında yaygınlaşmış olmalıdır.

Küçük Buluntular: Taş Ev’in doğu duvarı üzerindeki ocağın içinde ele geçen *taş balta*, 48mm. uzunluğunda, ve27mm. kalınlığındadır (Res.22). Beçin’de bir benzerine rastlamadığımız bu buluntunun, taşınarak bu noktaya geldiği kesin olarak söylenebilmektedir. Bu taş baltanın benzerlerinin boyları 2-13cm. arasında değişmektedir. Boyları 2-5cm. arasında değişen küçük örneklerin, daha çok kesici veya kazıyıcı olarak kullanılmış olabilecekları düşünülmektedir. Daha büyük örnekler, ahşap işçiliği, kemik parçalama veya deri işlemede kullanılmış olmalıdır. Bu baltalar, kemik

⁵⁶ “Efendibula” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *ay.es.*,s.XVII-XXIII (Tahsin Yazıcı’nın notları).

⁵⁷ Rıfki Melûl Meriç, “Akşehir Türbe ve Mezarları”, *Türkiyat Mecmuası*, V(1935-36), s.199.

⁵⁸ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, s.XX (Tahsin Yazıcı’nın notları).

⁵⁹ Rıfki Melûl Meriç, *a.g.m.*, s.196.

⁶⁰ *ay.mak.*, s.180.

⁶¹ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, (yay.F.Täschner), Band I, Leipzig, 1951; s.154; Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, (yay.Unat-Köymen), C.II, Ankara, 1987, s.58 (Bola); Aşıkpaşaoğlu, *Tevarih-i Âl-i Osman*,(yay. N.Atsiz), Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949, s.164. Burada “Merih Bula” şeklinde geçen adın, Giese nüshasında Meriç Bula şekline dönüştüğü görülmektedir (s.273). Bu konuda bir yorum için bk. A.Eflâkî, *a.g.e.*,s.XIV-XIX (Tahsin Yazıcı’nın notları).

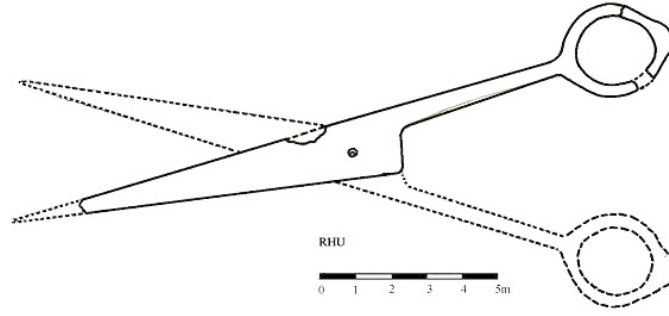
⁶² A.Eflâkî, *a.g.e.*, s.258-259; P.Witteck, *Menteşe Beyliği*, (Çev.O.Ş.Gökyay), Ankara, 1944, s.59vd.; İ.H.Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1988, s.72; İ.Aka, “Eflâkî’nin Menakıbı’l-Arifin’inde Türkler ve Moğollara dair Notlar, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 100(Şubat 1996), s.94-95.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

veya boynuzdan bir sapa monte edilerek kullanılmışlardır. Farklı cins taşlardan yapılmış, değişik boylarda benzer örneklere, M.Ö. 6000 ile M.Ö.2000 arasında, geniş bir zaman diliminde rastlanmaktadır⁶³

2002 yılında, Sofuhane'nin giriş mekanındaki zemin kotu sorununu çözmek ve giriş mekanının düzenini kesin olarak saptamak amacıyla yapılan çalışmalar sırasında, bir makas kolu, bir çekiç, bir asa, bir demir levha parçası ve bir kelepçe (?) bulunmuştur.

Makas Kolu: 17,5cm uzunluğundaki demir makas kolunun ucunda, gövdesinde ve sapında kırıklar vardır (Res.23, Şek.14). Diğer kol bulunamamıştır. Tarihlemeye yardımcı olabilecek hiçbir özelliği yoktur.

Şek.14- Makas kolunun restitüsyonu

Çekiç: Aynı yerde bulunan demir çekiğin bir ucu balta ağzıdır. Muntemeien bakır dövme işinde kullanılmıştır. Dövülen bakır üzerine indirilen darbelerin yaklaşık aynı açıda olmaları nedeniyle, çekiğin dövme işleminde kullanılan tarafının üst kısmı, daha fazla ezilmiştir (Res.24).

Müttekâ (Muîn)⁶⁴Sofuhane içinde, girişe yakın bir kesimde ele geçen 2.2cm. çap ve, 55cm. uzunluğundaki. içi boş, tepesi bombeli demir çubuk parçasının, bir tekke

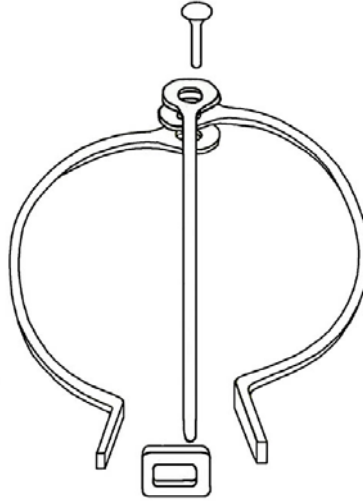
⁶³ Bu balta ile ilgili bilgiler için Sayın Yard.Doç.Dr.Zafer Derin'e teşekkür borçluyum. (R.H.Ü.)

⁶⁴ *Müttekâ* veya *Muîn* kelimelerini A.Gölpınarlı şöyle tarif etmektedir: “Dayanılacak âlet, yardımcı ve yardım eden mânâlarına Arapça kelimelerdir. Mevlevîlerin Süfi dervişleri dedikleri Esmâ ve sülûk gören tarikat mensupları, “Erbaîn”e girdikleri zaman uzanıp yatmamaları için başlarını dayadıkları âlete verilen addır. Müttekâ ve Muîn denen bu âlet, ucu sivri olan, yere dayanan ve toprağa batan, üç karış, yahut biraz daha uzunca demir ve çelikten, yahut dayanıklı sopadan ibarettir; üstünde, pirinçten, alın konacak bir yeri vardır. Derviş, sivri yerini yere dayar, başını, baş dayanacak yarine kor, bu sûretle uyuklar”. A.Gölpınarlı, *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 1977, s.243 ve 409.

eşyası olduğu düşünülmektedir. Muhtemelen bir parçası eksiktir. Üzerindeki sarmal yivlerin süsleme mi, yoksa imalat özelliği mi olduğu anlaşılamamıştır

Demir Levha Parçası: Birbirine paralel üç sıra halinde çakılmış kabara başlıklı çivilerle, ahşap bir zemine tutturulduğu anlaşılan demir levha, muhtemelen ahşap bir kapının kaplamasında kullanılmıştı.

Kelepçe (?): Hangi amaçla kullanıldığını bilemediğimiz bu demir obje beyzî şekillidir. Kısa çapı 8cm, uzun çapı ise 9.9cm.dir (Res.25, Şek.15). Dört parçadan oluşmaktadır. Parçalardan ikisi eştir ve yarım daire şekillidir. Bu iki parçanın birer uçları halka şeklinde deliklidir. Diğer uçlarında ise, dışa doğru çıkıntı yapan kısa bir uzantıları vardır. Üçüncü parça, başı delikli halka şeklinde olan bir çiviye andırmaktadır. Dördüncü parça ise, dikdörtgen şekilli bir halkadır. Yarım daire şekilli iki parça ile çiviye andıran parça, deliklerinden bir pim geçirilerek bir araya getirilmiştir. Çivinin ucu ile yarım daire şekilli iki parçanın uzantıları bir araya getirilerek, dikdörtgen şekilli delikli parça ile birbirine tutturulmaktadır.

Şek.15- Kelepçenin çizimi

İki farklı parçayı bir arada tutmak için tasarlandığı anlaşılan bu aletin hangi amaçla kullanıldığını bilemiyoruz.

Bakır Tava: Mültezim Evi'nin mutfağında bulunan sığ bakır tava çok kötü durumdadır (Res.26). Sapının yaklaşık 3cm.lik kısmı sağlam kalabilmiştir. Yaklaşık 1cm. enindeki kenarlar, tava gövdesine dik açı ile bağlanmaktadır. Kenarlarının yarısına yakını, tabanından da küçük bir parça eksiktir. Bu sığ tavanın hangi amaçla kullanılmış olabileceğini bilemiyoruz.

Emzikli, Kapaklı Kap: Mültezim Evi mutfağında bulunan bu bakır kabın altı düz, gövdesi ters koni şeklindedir (Res.27). Dik bir kenarlık, kabın ve gaganın çevresini dolanmaktadır. Kabı, gaga ile birlikte kapatacak şekilde tasarlanmış bir kapağı vardır. Kapağın üzeri de düzdür. Gövdedekine benzer bir kenarlık da kapağın çevresini dolanmaktadır.

Kabın ve kapağının şekli, bir sıvı saklama kabı olabileceğini düşündürmektedir. Ancak kabın sapının olmayışı, içine konan sıvının ısıtılmadığını düşündürmektedir. Diğer kaplar gibi bu kabın da hangi amaçla kullanıldığını tam olarak bilemiyoruz.

Fibula: Menteşe Mezarlığı'nda ele geçen tunç fibulanın, birkaç boğumlu bir topuzu vardır. Fibula kıvrılarak oval bir şekil verilmiştir. Bu işlemin hangi amaçla yapıldığı bilinmemekle birlikte, küpe veya çengel olarak kullanılmış olabileceği akla gelmektedir.

Pişmiş Toprak Lüle: Sofuhane'de bulunan lülenin haznesi ve sapı, üçgen profilli yivlerle süslüdür (Res.28). Lülenin üst kısmındaki yivlerin üzeri, küçük çentiklerle bezenmiştir. İşçiliğin kaba ve özensiz oluşu, bu yörede yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Kırık olmadığı görülen sap kısmına, ahşaptan bir ilave parça takılıyor olmalıydı.

**Aydoğan Demir
Gültekin Teoman**

Sikkeler :2003 yılı kazı çalışmaları sırasında, Seymenlik Zaviyesi ve Mescidi, Orman Tekkesi, Mültezim Evi, Taş Ev ve Menteşe Mezarlığı ile, yüzeyde, 6'sı envanterlik, 43'ü etüdürlük olmak üzere 49 sikke bulunmuştur.

Sikkelerin en eskisi, Bizans İmparatoru I. İustinianus'a (527-565) ait bir bronz sikkedir. En yeni tarihli sikke ise, Karamanoğulları Beyliği'ne ait bir mangırdır (no.6). 2003 yılı çalışmaları sırasında bulunan sikkeler arasında, Menteşe Beylerinden İlyas Bey (1402-1420) ile oğlu Leys Bey'e (1420-1424), Osmanlı sultanlarından Yıldırım Bayezid (1389-1402) ile II. Murad'a (1421-1451) ait sikkelerin yanı sıra, Karaman, Menteşe ve Osmanlı dönemlerine ait anonim sikkeler de vardır.

Bulunan 49 sikkenin biri gümüş, diğerleri bakır veya bronzdur. Tek gümüş sikke, *Leys bin İlyas*'a aittir ve 0.69 gr. ağırlığındadır. Menteşe akçelerinin çoğu, 0.80 gramın altındadır⁶⁵. Aynı tarihlerde Osmanlı akçelerinin, 1 gramın üzerinde olduğu görülmektedir⁶⁶. Menteşe Beyliği, Venediklilerle yoğun bir ticarî ilişkisi bulunmasına

⁶⁵ Celil Ender, *Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri Paraları*, İstanbul 2000, s.168-212.

⁶⁶ Bk. Nuri Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, İstanbul 1968.

Beçin 2003 Kazısı

rağmen⁶⁷, muhtemelen yeterli miktarda gümüşe sahip olamamıştır⁶⁸. Gümüş kıtlığının, XIV. yüzyılda, bütün Batı Anadolu beyliklerinde hissedildiği anlaşılmaktadır. Aşıkpaşaoğlu, I. Murad'ın (1362-1389), oğlu Bayezid'i (Yıldırım) Germiyan hükümdarı Süleyman Bey'in kızı ile evlendirirken (1378)⁶⁹, geline çeyiz olarak para ve mücevher değil, Kütahya, Tavşanlı, Simav ve Emet'in verildiğini nakletmekte ve “*ol zamanda altun ve gümüş az idi*” ifadesini kullanmaktadır⁷⁰. Vezinleri düşük olan bu dönem akçelerinin yazıları acemice, darpları özensizdir. Sıkça rastlanan kalıp kaymaları nedeniyle, sikkelerin çözümlenmesi güçleşmekte, bir sikkenin düzgün bir benzeri bulunamamışsa, sikke üzerindeki yazıların okunması ve tarihlendirilmesi, genellikle mümkün olmamaktadır.

Burada, 2003 yılı kazı mevsiminde ele geçen sikkelerden sadece envanterlik olanlar tanıtılmıştır. İleride, konservasyonları yapılabilen etüdüklük sikkeler de yayımlanacaktır.

1-Cinsi: Gümüş

Çapı: 14 mm.

Ağırlığı: 0.69 gr.dır

Ön yüzünde (Res.29):

س
الیا
بن
الیاس
(لیت بن الیاس)
Leys bin İlyas,

Arka yüzünde ise:

حلد
ملک[ه]
(خلد ملکه)
(mülkü devamlı olsun)
yazısı okunmaktadır.

⁶⁷ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri-I*, İstanbul 1990, s.139 vd.

⁶⁸ Batı Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de gümüş sorunu için bk. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 1999, s.23 vd.

⁶⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969², s.45.

⁷⁰ Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âl-i Osman*, yay. N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri-I*, İstanbul 1949, s.129.

Orman Tekkesi avlusunda, tesviye çalışmaları sırasında bulunan akçenin, darp hatası nedeniyle alt bölümü eksiktir. Bununla birlikte, *bin İlyas* kelimeleri açıkça seçilebilmektedir. Bu akçenin, özellikle ön yüzündekine benzer bir kompozisyona sahip bir akçe örneği yayımlanmıştır⁷¹. Celil Ender, bizim “Leys” olarak tanımladığımız kelimeyi “*Veys* (ويس) şeklinde okumuş ve bu sikkeyi, LEYS (ÜVEYS) B(in) İLYAS BEY’in sikkesi olarak tanıtmıştır. Araştırmacı, İlyas Bey’in oğlunun adını, “*Leys*”, “*Veys*” ve “*Üveys*” gibi üç farklı şekilde okumuştur. Bir hükümdarın, özellikle de çok küçük bir yörede ve çok kısa bir süre hükümdarlık yapan birinin adının, üç farklı şekilde yazılmış olması pek mümkün görünmemektedir. İlyas Bey’in oğlu Leys Bey’in Aşıkpaşa⁷² ve Neşri⁷³ tarihlerinde *Üveys* adıyla anılmış olması, nümismatları yanıltmış olmalıdır. Konu özetle şöyledir:

Menteşe hakimi *İlyas Bey*, Osmanlı Devleti’nin fetret devrini atlatmasından sonra, *Çelebi Mehmed*’e (1413-1421) tabi olmayı kabul ederek, Timur sayesinde elde ettiği hükümdarlığını sürdürebilmiştir. Bu bağımlılığın kanıtı olarak, bir yüzünde “*İlyas bin Mehmed*”, diğer yüzünde de “*Sultan Mehmet bin Bayezid*” yazılı akçeler bastırılmış⁷⁴ ve iki oğlu Leys ve Ahmed’i, Osmanlı sarayına rehin göndermiştir⁷⁵. 1420 (H.823) yılında, Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid’in oğlu *Çelebi Mustafa*’nın, Bizans desteğini alarak saltanat davasına kalkışması ve kısa bir süre için de olsa, Edirne’yi ele geçirmesiyle sarsıldı⁷⁶. Bu karışıklıktan yararlanan Leys ve Ahmed Beyler, Edirne Sarayı’ndan kaçıp ülkelerine dönmüş olmalıdırlar. Bu sırada vefat eden İlyas Bey’in yerine Leys’in geçtiği, kendi adına para darb ettirmesinden anlaşılmaktadır. Leys’in ilk akçesi 823/1420 tarihliidir. Bu da kendisinin, o tarihte Mentеше tahtında oturduğunun kanıtıdır⁷⁷. Adına para bastırılmış olan Leys’in kardeşi Ahmed Bey’in de, Mentеше İli’nin bir kesimine egemen olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸

Aydınoğulları ve Mentешеoğulları, Osmanlı Devleti’nin Batı Anadolu’yu yeniden ele geçirmesini engelleyemediler. 1424 yılında, Leys ve Ahmed Beyler,

⁷¹ Celil Ender, *a.g.e.*, s.203.

⁷² Aşıkpaşaoğlu, *a.g.e.*, s.167.

⁷³ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, yay. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, Ankara 1987², c.I, s.587.

⁷⁴ Celil Ender, *a.g.e.*, s.196-197.

⁷⁵ P.Witteck, *Menteşe Beyliği* (Çev:O.Ş.Gökyay), Ankara, 1944, s.95-97; İ.H.Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.79.

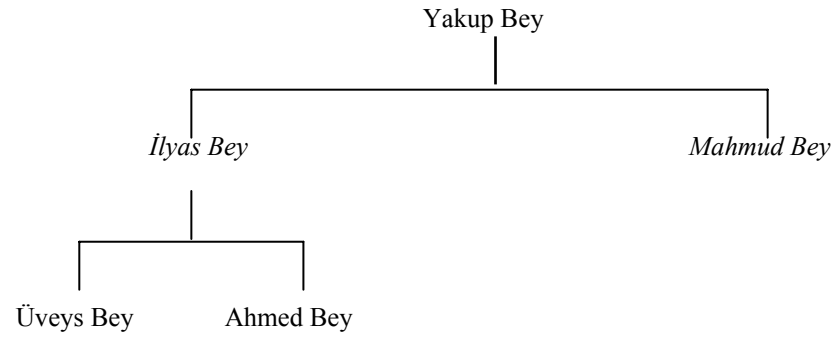
⁷⁶ İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1972³, s.367-371. Özellikle bkz. s.371, dipnot 3.

⁷⁷ Cüneyd Ölçer, “Menteşe Beyi İlyas oğlu Leys’in 823 Tarihli Akçeleri”, *Türk Nümismatik Derneği’nin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk’a Armağan*, İstanbul 1988, s.213-217; Celil Ender, *a.g.e.*, s.204.

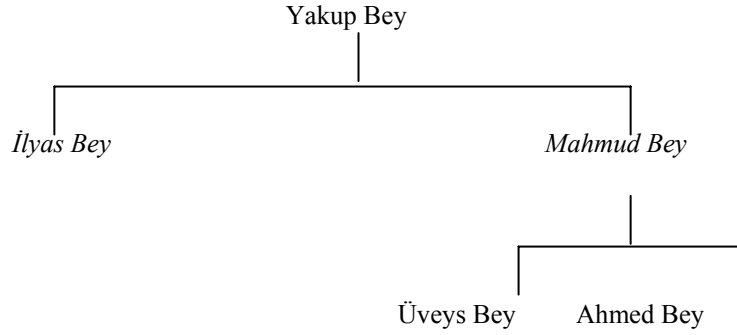
⁷⁸ P.Witteck, *a.g.e.*, s.159.

Tokat'ta, *Bedevî Çardağı*'nda hapsedildiler. 1426 yılında, Ahmed Bey hapisten kaçınca, Leys Bey idam edildi⁷⁹.

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi Leys Bey, Osmanlı kaynaklarında Üveys adıyla anılmıştır. Bu nedenle nümismatlar *Leys* adını, *Üveys* ve *Veys* şeklinde de okumuşlardır. Osmanlı kaynaklarında, Menteşe tarihinin bu dönemiyle ilgili bilgiler oldukça özensizdir. Örneğin, Aşıkpaşa'ya göre bu devrin Menteşeoğulları soy kütüğü şöyledir⁸⁰:

Neşri Tarihi'ndeki soy kütüğü ise şöyledir⁸¹:

Aşıkpaşaoğlu'nun soy kütüğünde, Üveys ve Ahmed Beyler, İlyas Bey'in çocukları olarak gösterilirken, Neşri Tarihi'nde, Mahmud Bey'in çocukları olarak gösterilmiştir. Bu açıklanması güç çelişkinin dışında, okuyucunun hemen dikkatini

⁷⁹ İ.Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.81.

⁸⁰ Aşıkpaşaoğlu, *a.g.e.*, s.166-167.

⁸¹ Neşri Tarihi, yage., s.587.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

çekecek bir diğer yanlışlık da, Yakup Bey'in, İlyas Bey'in babası olarak gösterilmesidir. İlyas Bey'in babası Yakup değil Mehmed Bey'dir⁸². Bu keyfi ve temelsiz bilgilere dayanarak, Leys adının Üveys veya Veys şeklinde okunmasına katılmamız mümkün değildir.

Konuyu, Leys kelimesinin okunuşundaki maddi hatalara dikkat çekerek kapatacağız.

a) Leys (لَيْسَ) kelimesi peltek *se* (ث) ile yazılması gerekirken, Celil Ender'de *sin* (س) ile yazılmıştır (لَيْسَ)⁸³.

b) Söz konusu sikkede, Leys'in son harfi, noktasız çanaklı bir harf olmasına rağmen, Celil Ender bu harfi “*sin*” olarak kabul etmiş ve kelimeyi Veys (وَيَس) şeklinde okumuştur.

c) Celil Ender'in *vav* (و) olarak okuduğu harf, sikkelerde pek rastlamadığımız bir şekle sahip, bir lâm (ل) harfidir. Ayrıca sikkenin ön yüzündeki yazılar, basit bir tuğra şeklinde düzenlenmiştir. Bin (بِن) kelimesinin *nun* (ن) harfiyle, tuğranın *beyzesi* oluşturulmuştur. Bu basit tuğra denemesinde, Leys'in *lâm* harfinin, XIV. Yüzyıl Osmanlı tuğralarında görülen “*tuğ zülfeleri*”nin etkisiyle bu şekilde yazıldığını düşünüyoruz.

2- Cinsi:	Bakır
Çapı:	14 mm.
Ağırlığı:	1.69 gr.

Ön yüzü (Res.30):

مراد بن محمد خان ٨[٤]٨

Murad bin Mehmed Han. 848 (1444-1445).

Arka yüzü:

خلد ملکه

[ضرب] تیره

Mülkü daim olsun. Tire'de (darb edildi).

⁸² P.Witteck, *a.g.e.*, s.177 (soy kütüğü); İ.H.Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.83 (soy kütüğü); Celil Ender, *a.g.e.*, s.167 (soy kütüğü), s.188-202 (İlyas bin Mehmed'in sikkeleri).

⁸³ Celil Ender, *a.g.e.*, s.208-209.

Beçin 2003 Kazısı

Orman Tekkesi avlusunda, tesviye çalışmaları sırasında bulunan, II. Murad'ın Tire darphanesinde bastırıldığı bu mangırın benzeri, Necdet Kabaklarlı tarafından yayımlanmıştır⁸⁴.

3- Cinsi: Bakır

Çapı: 18 mm.

Ağırlığı: 1.75 gr.

Ön yüzü:

مر [ا] د [بن محمد خان]

Mur[a]d [bin Mehmed Han]

Arka yüzü:

خلد ملکه

[ضرب] [برسه]

Mülkü devamlı olsun. [Bur]sa'da [darb edildi].

Seymenlik Mescidi'nde, 137 cm. derinlikte bulunan II. Murad'ın bu mangırını, hayli yıpranmış durumdadır. Nadir olması nedeniyle envanterlik buluntular listesine alınmıştır⁸⁵.

4- Cinsi: Bakır

Çapı: 19 mm.

Ağırlığı: 1.40 gr.

Ön yüzü (Res.31):

عز نص [ر]

ض [رب] [ت] ایره

O'nun (Tanrı'nın) yardımı aziz olsun (bol olsun). [T]ire'de da[r]b edildi.

Arka yüzünde, basit bir süsleme yer almaktadır.

Tire'de darb edilmiş bu Osmanlı mangırını, yüzey buluntusudur. Tire darphanesinde, XV-XVI. Yüzyıllarda, çok zengin motifler içeren Osmanlı mangırını darbedilmiştir. Cüneyd Ölçer'in bu konudaki önemli araştırmasında, Beçin'de bulunan

⁸⁴ Necdet Kabaklarlı, *Mangır (1299-1808)*, İstanbul 1998, s.127 (06-Tra-04).

⁸⁵ Benzerleri için bk. Necdet Kabaklarlı, *a.g.e.*, s.119 (06.Br.11).

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

mangırın örneği yoktur⁸⁶.Çok nadir sikkelerden biri olduğunu düşündüğümüz bu mangır, iyi sayılabilecek bir durumdadır.

5- *Cinsi*: Bakır

Çapı: 12 mm.

Ağırlığı: 0.98 gr.

Ön yüzü (Res.32):

[خ]لد ملكه

[ضراب تير]ه

Mülkü daim olsun. Tir[e]'de [dar]bedildi.

Arka yüzünde bir blık figürü yer almaktadır.

Taş ev zemininde, tesviye çalışmaları sırasında bulunan bu iyi konumdaki Osmanlı mangır, Tire Darphanesi'nde basılmıştır⁸⁷.

6- *Cinsi*: Bakır

Çapı: 14 mm.

Ağırlığı: 1.04 gr.

Ön yüzü:

[ع]ا قبت [خ]ير

(عاقبت خير)

[Hayırlı son, sonu hayır (olsun)]

Arka yüzünde, başı arkaya dönük bir kaplan motifi yer almaktadır.

Bu isimsiz ve tarihsiz sikke, Karamanoğulları'na aittir. Garo Kürkman, bu mangır XV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir⁸⁸.

Konservasyon ve Düzenleme Çalışmaları : Beçin'de, 1995 yılından bugüne devam ettirdiğimiz kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan temellerin ve toprak üzerinde mevcut duvar kalıntılarının konservasyonunu ihmal etmemeye çalıştık. 2000 yılında konservasyonuna başlanan Mültezim Evi ve Sofuhane ile kazısı 2002'de tamamlanan Orman Tekkesi'nde de sağlamlaştırma çalışmaları yapılmıştır.

2001 yılında başladığımız *Mültezim Evi*'nin konservasyonu, yapının doğu duvarı ile kiler ve mutfak mekanlarını eyvandan ayıran duvarların çok kötü durumda

⁸⁶ Cüneyd Ölçer, *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, İstanbul 1975, Tire Darphanesi örnekleri için bk. s.74-95.

⁸⁷ Cüneyd Ölçer, *a.g.e.*, s.81.

⁸⁸ Garo Kürkman, *Karaman Beyliği'nin Bakır Paraları Üzerine Tetkikler*, Türk Nümismatik Derneği'nin 20. Kuruluş Yılında ....., s.170. Benzer sikke için bk. s.171, no.15.

Beçin 2003 Kazısı

olmaları nedeniyle tamamlanamamıştı. Kiler mekanının kuzey, mutfak mekanının da güney duvarı üzerinde yer alan girişler sonradan örülerek kapatılmış ve muhtemelen aynı duvarların diğer uçlarına yeni birer giriş açılmıştı. Ayrıca, mutfak mekanındaki ocak, bilemediğimiz bir nedenle içi örülerek iptal edilmişti. Sonradan yapılan bu değişikliklerin konservasyon sonrasında da hemen algılanabilmesi için özel bir özen gösterildi. Kilerin ve mutfağın eyvana komşu duvarlarının batı uçlarına açılmış olması gereken yeni girişlerinden de, herhangi bir iz kalmamıştı. Konservasyon, bu durum göz önünde bulundurularak yapıldı. Sonuç olarak 2003 sezonunda, Mültezim Evi'nin ve bitişiğindeki Sofuhane'nin konservasyonları özenle tamamlandı (Res.33).

2002 yılında, arazi sahibinin tarlasını genişletmek amacıyla makileri kesmesi sonucu varlığından haberdar olduğumuz *Orman Tekkesi*'nin kazısı 2002 yılında tamamlanmış, ancak çok kötü durumdaki duvarların konservasyonları yapılamamıştı. Duvarların tahrip olmasını engellemek amacıyla, 2003 yılında, acil konservasyon önlemleri alınmasına çalışıldı. Duvarların yıkılma tehlikesi gösteren kesimleri, aynı malzeme ile sağlamlaştırıldı ve üstleri harçla sıvandı (Res.34).

2002 yılında kazısına başlanan *Menteşe Mezarlığı*'nda ortaya çıkarılan mezarlar ve mezar taşlarının buldukları noktalar harita üzerinde işaretlendikten sonra -zarar görmelerinden endişe duyduğumuz için-, yerlerinden alınarak Milâs Müzesi'ne teslim edilmişti. Toprak altından çıkarılan buluntulardan yerlerinde bırakılabilecek olanların bırakılması elbette ki bizim de tercihimizdi. Fakat, taşların zarar görebileceği endişesi, onları Müze'ye kaldırmamıza neden olmuştu. Ancak geçen yıl, yerleri belli olan mezarlara kabaca bir düzenleme yapılmış olmasına rağmen, mezarlığın açılan kesiminin bir mezarlık görünümünü kaybettiğini üzüntüyle gördük. O nedenle, *Menteşe Mezarlığı*'nın 2003 yılında açılan kesiminde ortaya çıkan mezar taşlarının, yerlerinde bırakılmalarına karar verdik. *Mezarlık Mescidi*'nin güneybatı köşesindeki, üzeri sal taşları ile örtülü, etrafı taşlarla çevrili mezarın üzerine 9 numaralı taş sanduka, baş ucuna da, 8 numaralı mezar taşı yerleştirildi. 15 numaralı ikiz mezarın sandukalarına çeki düzen verildi. 6 numaralı sandukanın baş ucuna 5 numaralı, ayak ucuna da 6 numaralı mezar taşları yerleştirildi. Aynı mezarlara ait oldukları anlaşılan 2 ve 11 numaralı mezar taşları ile 12 ve 13 numaralı mezar taşlarına çeki düzen verildi. 1a, 1b, ve 1c numaralı yivli sütun parçaları yapıştırılarak kazı deposuna nakledildi.

Özet

Beçin'de, 2003 yılı çalışmaları, Taş Ev'de, Seymenlik'te ve Mentеше Mezarlığı'nda sürdürülmüştür. Tek odalı bir konut olan Taş Ev'in ocağı içinde, nereden taşındığı anlaşılamayan, prehistorik bir taş balta bulunmuştur. Seymenlik Zaviyesi'ndeki kazılarda ortaya çıkarılan ahşap çatılı mescidin batısına, sonradan bir son cemaat yeri eklenmiştir. Mescidin kuzeyinde, toprak taşınarak oluşturulmuş hazire'de, sadece bir mezar taşı'na (XIV.yy.) rastlanmıştır.. Mescidin kible duvarına bitişik olağan dışı uzunluktaki mezarın, zaviye'nin şeyhine ait olduğu tahmin edilmektedir. Mentеше Mezarlığı'ndaki çalışmalar sonucunda, 20'ye yakın mezar taşı ve kapak taşı ortaya çıkarılmıştır. Açılan bir mezarda, ölünün üzerinin toprakla örtülmediği görülmüştür. Mezarların üzerinin kayrak taşlarla örtülmesi gibi bu özelliğe de, yöredeki antik dönem mezarlarında rastlanmaktadır. 2003 yılı çalışmaları sırasında makas kolu, bakırcı çekici, kelepçe, lüle gibi küçük objeler de ele geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Mimarisi, Ortaçağ Arkeolojisi, Mentеше Beyliği, Zaviye, Mescit*

Abstract:

Excavation work in Beçin was continued during 2003 at *Taş Ev, Seymenlik* and *Menteşe Cemetery*. A prehistoric stone axe was found in the fireplace of Taş Ev which is a single room house. It was not possible to determine how and from where this object had found its way to this location. During excavation work at the zawiya of Seymenlik, a masjid with wooden roof was unearthed with a late addition of a portico at the western side. Only one tombstone was found at the cemetery formed by transported earth to the north of the masjid (XIV.century). It is assumed that the excessively long tomb next to the quibla wall of the masjid belongs to the Sheik of the zawiya. During work at the Mentеше cemetery around 20 tombstones and cover slabs were unearthed. Upon opening a tomb, it was seen that the corpse was not covered by earth. Covering the tombs by chiselled stone plates is a characteristic seen in antic period tombs found in the vicinity. During excavation work in 2003, small objects were unearthed such as scissor's arm, coppersmith's hammer, handcuff (?) and smoking pipe.

Key Words: *Turkish architecture, Middle Age Archeology, Mentеше Emirate, Zawiya, Masjid*

Beçin 2003 Kazısı

Res. 1- Taş Ev. Kazı sonrası görünümü.

Res. 2- Orhan Camii son cemaat yeri ve Hanchah avlusunun girişi.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Res. 3- Orhan Camii'nin batı duvarına yaslanan Halka'nın doğu duvarı ve sonradan inşa edilen minare kürsüsü.

Res. 4- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in kuzeyden görünüşü (kazı sonrası).

Res. 5- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in son cemaat yeri (kazı sonrası).

Res. 6- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in kuzey duvarının içten görünüşü.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Res. 7- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in batı duvarı üzerindeki payanda.

Res. 8- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in güney duvarı üzerindeki mihrap nişi.

Res. 9- Seymenlik Zaviyesi. Palmet şekilli tuğlalardan biri.

Res. 10- Seymenlik Zaviyesi. Mescit giriş açıklığının harimden görünüşü.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Res. 11- Seymenlik Zaviyesi. Mescid'in son cemaat yeri güney duvarı üzerindeki mihrap nişi.

Res. 12- Menteşe Mezarlığı. Namazgah'ın kazı sonrası görünümü.

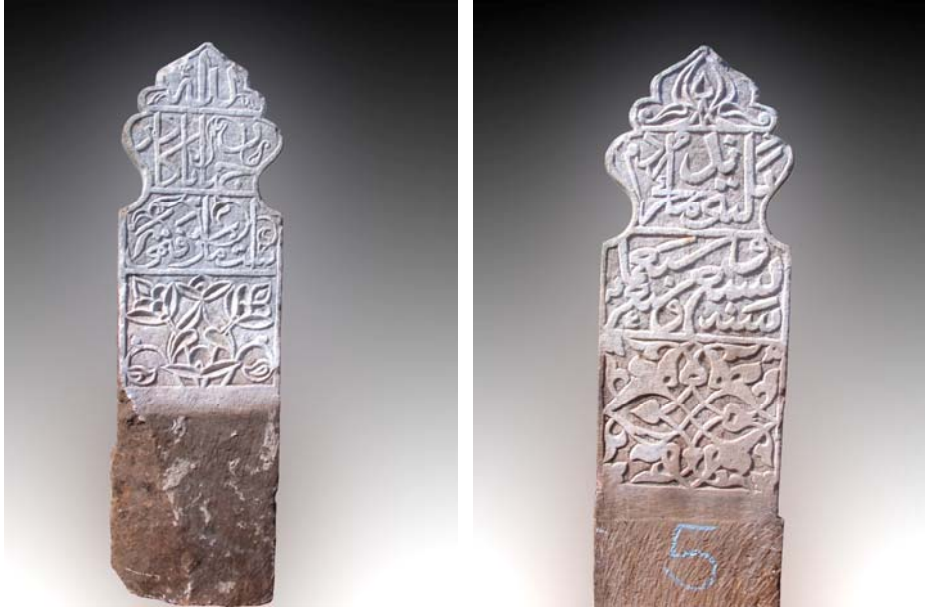
Res. 13- Mentеше Mezarlığı. Namazgah'ın güneyindeki ihata duvarı.

Res. 14- Mentеше Mezarlığı. Kazı ve düzenleme sonrası güney kesiminin görüntüsü.

Res. 15- 3 no'lu mezar taşının iç ve dış yüzü.

Res. 16- 5 no'lu mezar taşının iç ve dış yüzleri.

Res. 17- 6 no'lu kapak taşı.

Res. 18- 7 no'lu mezar taşının iç ve dış yüzleri

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğerleri

Res. 19- 8 no'lu mezar taşının iç ve dış yüzleri.

Res. 20- 9 no'lu kapak taşı.

Res. 21- 17 no'lu mezar taşının iç ve dış yüzleri.

Res. 22- Taş baltanın ön ve arka yüzleri.

0 0.5 cm.

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğeri

Res. 23– Sofuhane’de bulunan makas kolu

Res. 24- Sofuhane’de bulunan bakırcı çekici

Şek.25- Sofuhane’de bulunan kelepçe (?).

Şek.26- Mültezim Evi’nde bulunan sığ tava

Rahmi Hüseyin Ünal ve diğeri

Res.27- Mültezim Evi'nde bulunan emzikli ve kapaklı kap

Res.28- Sofuhane'de bulunan pişmiş toprak lüle

Res. 29- Leys bin İlyas'ın gümüş sikkesinin ön ve arka yüzleri.

Res. 30- II. Murat'ın bakır mangırının ön ve arka yüzleri.

Res. 31- Tire'de basılmış anonim Osmanlı mangır

Res. 32- Tire'de basılmış bir diğer anonim Osmanlı mangır.

Res. 33- Mültezim Evi ve Sofuhane'nin son konservasyon çalışmaları sonrası durumu

Res. 34- Orman Tekkesi güneydoğu kanadının son konservasyon çalışmaları sonrası görünüşü

**EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SANAT TARİHİ DERGİSİ'NDE
BASILACAK MAKALELERDE ARANAN GENEL YAYIN ÖZELLİKLERİ**

- 1- Sanat Tarihi Dergisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi tarafından, yılda iki kere yayımlanır.
- 2- Makalelerin daha önce başka bir yerde yayınlanmamış olması gerekmektedir.
- 3- Metin, dil ve imla kuralları açısından da değerlendirilecektir.
- 4- A4 boyutundaki sayfada, üstten 6 cm, alttan 5.8 cm, sağ ve soldan 4,25 cm. boşluk bırakılmalıdır. Metin alıntıları italik, yazı **Times New Roman** fontunda 10 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Paragraf başlarında 1,25 cm. boşluk bırakılmalıdır. **Dipnotlar**, Sayfanın altına yerleştirilmelidir. Dipnotlarda yazı Times New Roman fontunda, 9 punto olmalı, eser adları italik, makale adları ise turnak içinde verilmelidir. Örnek dipnot yazımı.
A. I. Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul, 1977, s. 162-178.
S. Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai bir Müessesesi, Zaviler ve Zaviyeli Camiler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 23, No. 1-2, İstanbul, 1963, s. 23.
Örnek kısaltmalar:
Ay. mak., s. 30.
Ay. yer.
Ay. es., s. 245.
(Dipnot yazımında boşluklara dikkat edilmelidir)
- 5- Metin Microsoft Word 98 ve daha üst programlardan birinde yazılmalıdır.
- 6- Dipnotlar, kendi içinde tutarlı olmalıdır ve sayfa altında verilmelidir.
- 7- Metinde kullanılan kısaltmalar, makalenin sonunda verilmelidir.
- 8- Latin harfleri dışında bir alfabe ile yazılmış metinler, bilgisayarda yazılmış olmalıdır.
- 9- Arap harfleri ile yazılmış Arapça metinlerin okunuşları değil, sadece Türkçe'ye çevirileri verilmelidir. Arap harfleri ile yazılmış Osmanlıca metinlerin ise, Latin harfleri ile transkripsiyonları verilmelidir.
- 10- Şekil numaraları için Şek.1, Şek.2, Şek.3,... Resim numaraları için de Res.1, Res.2, Res.3,..... şeklinde kısaltma yapılmalıdır., Resimlerin ve şekillerin altlarına bir cümlelik açıklama konmalıdır.
- 11- Resimler, ve şekiller kaliteli olmalıdır. Plan, süsleme çizimi, harita, tablo vb. gibi şekillerin slayt kopyaları veya aydinger üzerine çizimleri gönderilmemelidir. Çizimler ve tablolar Jpeg formatında en düşük 300 dp taranmış olarak yollanmalıdır.
- 12- Siyah-beyaz veya renkli film gönderilmemelidir.
- 13- Fotoğraflar 9x13 cm.' den küçük, 13x18 cm.' den büyük olmamalıdır. Fotoğraflar Word dosyasına aktarılıp gönderilmemeli, Jpeg formatında (300 dp) gönderilmelidir.
- 14- Makale metni 25 sayfayı, resim adedi 20'yi, şekil adedi 15' i geçmemelidir.
- 15- Makalenin birer paragraflık Türkçe ve İngilizce özeti eklenmelidir. 5 adet anahtar kelime yazılmalıdır.
- 16- Makale metni 2 adet diskete veya CD'ye kaydedilmeli ve metnin çıktısı ile birlikte disket veya CD de gönderilmelidir.
- 17- Yazarların kendilerine kolayca ulaşılabilmesi için, yazışma adreslerini, telefon numaralarını, mutlaka elektronik posta adreslerini ve faks numaralarını bildirmeleri gerekmektedir.
- 18- Basılmak üzere dergimize makale gönderen araştırmacı, yazının içeriği ile ilgili tüm sorumluluğun kendisine ait olduğunu kabul etmiş sayılır.